

HELSINGIN YLIOPISTO
VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
KRIMINOLOGIAN JA OIKEUSPOLITIIKAN INSTITUUTTI

KATSAUKSIA 44/2020

LAPSIIN KOHDISTUNEIDEN SEKSUAALIRIKOSTEN RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ

TIINA MALIN

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Julkaisija Helsingin yliopisto
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti
www.helsinki.fi/fi/kriminologian-ja-oikeuspolitiikan-instituutti

PL 24, Unioninkatu 40
00014 HELSINGIN YLIOPISTO

Sarja Katsauksia 44/2020

ISBN 978-951-51-0678-0 (pdf)

ISSN 2342-7779 (pdf)

Helsinki, 2020

Sisällysluettelo

TIIVISTELMÄ	1
1 JOHDANTO	2
1.1 Taustaa	2
1.2 Tutkimuksen tavoitteet.....	2
1.3 Aineisto ja menetelmät	3
1.3.1 Aineiston muodostaminen	3
1.3.2 Poiminnan haasteet	4
1.3.3 Menetelmät	4
1.3.4 Tutkimusetiikka	5
2 LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ	6
2.1 Rikosten määrällinen kehitys	6
2.2 Lainsäädäntö ja tunnusmerkistöt	8
2.3 Lainuudistukset 2000-luvulla	11
2.4 Tapausten piirteitä.....	13
2.4.1 Tekotapa	13
2.4.2 Tekijät ja uhrin	15
2.4.3 Teon kesto ja tekoaika	19
2.4.4 Seuraukset uhrille	22
2.4.5 Sivurikokset ja tekijän rikoshistoria	23
3 RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ.....	24
3.1 Rangaistuksen määräämisen lähtökohdat	24
3.2 Rangaistuskäytäntö 2000-luvulla	24
3.3 Rangaistuksen pituus	26
4 TUNNUSMERKISTÖN VALINTA	28
4.1 Tekotavan mukaan.....	28
4.2 Uhrin iän mukaan	31
4.3 Tekijän ja uhrin suhteen mukaan	32
4.4 Teon keston mukaan.....	34
4.5 Uhrille aiheutuneiden seurausten mukaan.....	35
4.6 Rajatapauksia eri tunnusmerkistöjen välillä	36
5 RANGAISTUSKÄYTÄNNÖN ANALYYSIA	38
5.1 Yleiskuvaus rangaistuslajien käytöstä tutkimusaineistossa.....	38
5.2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6).....	39
5.3 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)	40
5.4 Raiskaus (RL 20:1).....	42
5.5 Törkeä raiskaus (RL 20:2).....	43
6 VERKOSSA TAPAHTUNEET RIKOKSET.....	44
6.1 Rikos tapahtunut yksinomaan verkon välityksellä	45
6.2 Nettituttu houkutelut uhrin verkon kautta kasvokkaiseen tapaamiseen	46
7 NUORIIN UHREIHIN KOHDISTUNEET SUKUPUOLIIHTEYDET	49
8 YHTEENVETO.....	52
8.1 Muutokset tunnusmerkistöissä	52
8.2 Muutokset rangaistuskäytännössä ja tuomittujen ikärakenteessa	52
KIRJALLISUUS	54

TIIVISTELMÄ

Raportissa esitellään lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten piirteitä ja rangaistuskäytäntöä vuosilta 2017–2018. Tutkimuksen aineistona ovat kaikki kyseisinä vuosina käräjä- ja hovioikeuksissa annetut lainvoimaiset tuomiot, joiden päärikoksena oli lapsen kohdistunut seksuaalirikos. Rangaistuskäytäntöä verrataan vuonna 2011 tehtyjä lainmuutoksia edeltävään käytäntöön. Keskeisin 2011 tehty muutos oli sukupuoliyhteyden siirtäminen perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön määritelmästä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöön.

- Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tekijänä oli lähes aina mies (99 % tapauksista) ja uhrina tyttö (92 % tapauksista). Lähes puolet teoista tapahtuivat yksittäisellä tekokerralla, yli vuoden kestäneiden tekojen osuus oli 15 prosenttia.
- Tekijöistä lähes puolet (47 %) olivat iältään 15–24-vuotiaita ja suurin osa uhreista (63 %) olivat 13–15-vuotiaita.
- Verkossa tapahtuneet rikokset muodostivat kuudesosan koko aineistosta ja reilun neljänneksen perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä. Tekijä oli tutustunut uhriin netissä viidesosassa teoista.
- Vuoden 2011 lainmuutoksen jälkeen törkeinä tuomittujen tekojen määrä moninkertaistui ja vastaavasti perusmuotoisten tekojen määrä väheni.
- Teonpiirteissä tapahtuneista muutoksista keskeisimmät olivat sukupuoliyhteyden sisältäneiden tekojen vähentyminen perusmuotoisissa teoissa ja lisääntyminen törkeissä teoissa. Törkeinä alettiin tuomita esimerkiksi seurustelukumppanin suorittamia, lyhytkestoisia sekä aiempaa vanhempiin uhreihin kohdistuneita hyväksikäyttöjä, joita aiemmassa oikeuskäytännössä tuomittiin lähinnä perusmuotoisina.
- Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tuomittujen ikäjakauma muuttui suuresti vuoden 2012 jälkeen, jolloin alle 30-vuotiaiden tuomittujen osuus nousi 20–30 prosentista 50–60 prosenttiin vuosittain tuomituista tekijöistä. Alle 21-vuotiaiden tekijöiden osuus kasvoi vuosien 2005 ja 2018 välillä 13 prosentista 31 prosenttiin.
- Muutokset tunnusmerkistöissä heijastuivat myös rangaistuskäytäntöön. Kun törkeinä tuomittujen tekojen määrä kasvoi ja niiden piirteet monipuolistuivat, myös rangaistuskäytäntö monipuolistui. Ehdottomana tuomittujen vankeusrangaistusten osuus törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuksista putosi 80 prosentista 40 prosenttiin. Kolmasosa törkeinä tuomittujen rikosten tekijöistä tuomittiin ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmä-rangaistukseen.
- Perusmuotoisista ja törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomitut ehdolliset vankeusrangaistukset pitenivät vuoden 2011 jälkeen keskimäärin kolme kuukautta ja ehdottomat kuusi kuukautta.

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Rikoslakia on muokattu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta useita kertoja 2000-luvun aikana. Tuoreimpien uudistusten vaikutuksista ei ole kuitenkaan vielä tutkimustietoa ja esimerkiksi oikeusministeriön arviomuistiossa (OMML 7/2018, 91) todetaan, että mahdollisiin uusiin muutoksiin nähden olisi ensisijaista selvittää edellisten lainsäädäntömuutosten vaikutukset ja niiden jälkeinen oikeuskäytäntö tilastoista ilmeneviä rikosten lukumäärätietoja laajemmin. Sama näkemys toistui muistion lausuntokierroksen kommentteissa (OMML 40/2018). Oikeusministeriössä perustettiin 11.4.2019 työryhmä valmistelemaan rikoslain 20 luvun uudistusta. Tämän seurauksena Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa käynnistettiin hanke selvittämään rangaistuskäytäntöjä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa.

Oikeuskäytäntöä koskevia selvityksiä on tehty raiskausrikosten ja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta useita. Yksinomaan lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin keskittyivät vuonna 2009 julkaistut *Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta*. (Hinkkanen 2009) ja *Selvitys lapsen seksuaalisten hyväksikäyttörikosten rangaistuskäytännöstä* (Ojala 2009) sekä *Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa* (Hirvelä 2006) ja *Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja tilastoharhat* (Majamaa 2003). Raiskausrikoksiin kohdistuneita tutkimuksia ovat *Selvityksiä raiskausrangaistuksista ja rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä* (Lappi-Seppälä & Hinkkanen 2004) sekä *Selvityksiä raiskausrikoksista* (Lappi-Seppälä, Autio & Karjala, 2012). Tutkimusta tuoreimpien lainmuutosten jälkeen ei ole kuitenkaan tuotettu ja edeltävien selvitysten aineisto pohjautuu pitkälti 1999 voimaan tulleeseen lainsäädäntöön.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on tarjota rikoslain 20 luvun uudistusta suunnittelevalle työryhmälle tietoa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten piirteistä ja rangaistuksista sekä näiden yhteydestä tuoreessa oikeuskäytännössä. Tutkimuksen kysymyksenasetteluksi ja tavoitteiksi asetettiin seuraavien selvittäminen:

- Eri tunnusmerkistöjen soveltaminen ja yhteys teonpiirteisiin.
- Eri rangaistuslajien soveltaminen ja yhteys teonpiirteisiin.
- Rangaistuskäytännössä tapahtuneiden muutosten arviointi saatavilla olevan vertailutiedon pohjalta.

Tarkastelu suoritetaan esittelemällä ensin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tapausmäärien kehitystä luvussa kaksi ja rangaistuskäytäntöä luvussa kolme. Tästä edetään kuvaamaan tunnusmerkistön ja rangaistuslajin valintaa suhteessa rikosten teonpiirteisiin luvussa neljä ja viisi. Luvussa kuusi tarkastellaan verkko-ympäristössä tapahtuneita rikoksia ja niiden rangaistuskäytäntöä, sillä näistä ei juuri ole aiempaa tutkimusta.

Oikeusministeriön työryhmän asettamispäätöksessä huomiota toivottiin kiinnitettävän erityisesti sukupuoliyhteyden käsittävien tekojen sääntelytekniikkaan ja lapsen iän merkitykseen sekä siihen, tulisiko tällaiset teot siirtää raiskausrikosten piiriin. Lisäksi asettamispäätöksessä todettiin, että työryhmän tulisi kiristää lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksia, huomioiden erityisesti vähimmäisrangaistukset.

Asettamispäätöksestä seuraten olemme tarkastelleet laadullisesti kaikkia alle 13-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneita, sukupuoliyhteyden sisältäneitä tekoja (n=39). Tämän tarkastelun yhteenveto löytyy luvusta 7. Lisäksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistuskäytäntöä tarkasteltiin hieman muita rikosnimikkeitä tarkemmin. Tätä tarkastelua suoritettiin yhden rikoksen tapauksilla, jotka kertovat tarkemmin rangaistuskäytännöstä (ks. luku 5.3).

Keskeinen osa tutkimusta on rangaistuskäytännössä tapahtuneiden muutosten selvittäminen. Tätä suoritetaan vertaamalla tuloksia Hinkkasen (2009) tutkimukseen, jonka pääasiallinen aineisto koostui vuonna 2006 annetuista lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tuomioista. Hinkkasen aineistosta otettiin mallia jo tämän tutkimuksen alkuvaiheissa niin, että tuloksista saatiin vertailukelpoisia.

1.3 Aineisto ja menetelmät

1.3.1 Aineiston muodostaminen

Aineisto koostuu vuosina 2017–2018 lainvoimaisiksi tulleista kärjä- ja hovioikeuksien ratkaisuksista. Poiminta suoritettiin hakemalla Ritu-tietojärjestelmästä ratkaisut, joissa vakavin syyksi luettu syytekohta on raiskaus (RL 20:1), törkeä raiskaus (RL 20:2), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6), lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7) tai lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b). Myös edellisten tekojen yritykset vakavimpana syytekohtana poimittiin mukaan. Näillä hakuehdoilla saatiin 710 hakutulosta. Näihin Ritu-ratkaisuihin linkitettiin niihin kuuluvat tuomioasiakirjat.

Tuomioasiakirjan hakeminen epäonnistui aineistojen yhdistämisessä ilmenneen teknisen vian takia 67 tuomion osalta, jotka jäivät pois analyysistä. Ne muodostivat 15 prosenttia lopullisen aineiston (n=438) koosta, joskin on hyvä huomioida, etteivät kaikki 67 tuomiota todennäköisesti koskeneet lapsiasianomistajia, sillä mukana oli jonkin verran esimerkiksi raiskauksia ja pakottamisia seksuaaliseen tekoon, jotka harvemmin ovat törkeimpiä lapsiin kohdistuneista rikoksista. Näiden tuomioiden tuomiolauselmat tarkastettiin, ja niiden muodostuminen vaikutti esimerkiksi oikeuspiirien mukaan satunnaiselta.

Onnistuneesti haetuista 643:sta tuomioasiakirjasta poimittiin manuaalisesti tapaukset, joissa oli mukana vähintään yksi alaikäinen seksuaalirikoksen uhri. Näitä tuomioita oli yhteensä 447. Tuomioista yhdistettiin vielä kymmenen tapausta, joista oli poikkeuksellisesti annettu yhteinen tuomio, vaikka asiat olivat eri haastehakemuksilla. Aineiston lopulliseksi kooksi tuli näin 438 tuomiota, jotka on listattu niiden päärikoksen mukaan taulukossa 1. Mikäli vastaaja on tuomittu vain

yhdestä rikoksesta, tämä on tuomion päärikos. Tapauksissa, joissa vastaaja on samalla tuomiolla tuomittu useista rikoksista, päärikos määräytyy ankarimpaan seuraamukseen johtaneeksi rikokseksi. (SVT 2018.) Raportissa tulokset esitellään päärikoksittain, sillä vakavin rikos määrittää tuomittua rangaistusta parhaiten.

Aineiston havaintoyksikkö on vastaajalle annettu tuomio, eli yksi tuomioasiakirja voi olla aineistossa niin monta kertaa kuin siinä on vastaajia, jotka on tuomittu lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Tuomiosta kirjattiin ylös laajan koodausmatriisin mukaisesti erilaisia rangaistukseen potentiaalisesti vaikuttaneita tekijöitä SPSS-ohjelmaan. Mikäli tuomiossa oli useita alaikäiseen uhriin kohdistuneita seksuaalirikoksia, kirjaus tehtiin joissakin muuttujissa vain vakavimman rikoksen osalta.

Taulukko 1 Aineiston tuomiot niiden päärikoksen nimikkeen mukaan

Päärikoksen nimike	Lkm
Raiskaus, ml. yritys (20:1)	20
Törkeä raiskaus, ml. yritys (20:2)	25
Pakottaminen seksuaaliseen tekoon, ml. yritys (20:4)	7
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, ml. yritys (20:6)	237
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, ml. yritys (20:7)	143
Lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (20:8b)	6
	438

1.3.2 Poiminnan haasteet

Keskeisimmäksi ongelmakohtaksi poiminnassa osoittautui jo edellisessä luvussa mainittu seikka, ettei osaa tuomioasiakirjoista saatu linkitettyä Ritu-tietojärjestelmästä kerättyihin ratkaisutietoihin. Tämä johtui ongelmista eri järjestelmien välisten tietojen yhdistämisessä.

Haasteena voisi mainita myös jälkikäteen tehdyn havainnon aineiston kirjaamisesta. Aineiston manuaalisessa poiminnassa tuomioasiakirjojen perusteella olisi mahdollisesti kannattanut rajata pois tuomiot, joissa päärikoksena oleva seksuaalirikos kohdistui täysi-ikäiseen asianomistajaan. Tällä hetkellä aineistossa näkyy päärikoksen perusteella nimettynä kaksi raiskausta ja kaksi raiskauksen yritystä, jotka ovat kohdistuneet täysi-ikäiseen uhriin, mutta sama tekijä on tuomittu myös lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Tuomioita, joiden päärikoksen nimike kuvaa väärää rikosnimikettä on kuitenkin näin vähän, joten ne pystyy rajaamaan pois myös aineiston käsittelyvaiheessa.

1.3.3 Menetelmät

Rangaistuskäytännön analysoiminen vaatii laajaa tietoa tuomioihin vaikuttaneista tekijöistä. Kattavimman kokonaiskuvan rangaistuskäytännöstä saa yhdistäessä tiilastollista ja laadullista aineiston kuvaamista. Aineiston keskeisiä muuttujia kuvataan taulukoiden ja kuvioiden avulla luvussa 2.4. Luvussa 4 kuvataan tunnusmer-

kistön valintaa suhteessa näihin keskeisiin muuttujiin ristiintaulukoinnilla. Viidennessä luvussa kuvataan rangaistuksen määräämistä eri tunnusmerkistöissä ja eri rangaistuslajien keskirangaistuksia.

Huomioitavaa on, että kaikkia muuttujia ei olla saatu muodostettua jokaisen tuomion osalta, jos tuomiossa ei esimerkiksi ole mainittu tekijän ja uhrin suhdetta. Tällöin osassa analyyseista ja taulukoista mukana oleva aineisto saattaa olla joi-takin tapauksia koko aineiston kokoa alhaisempi.

1.3.4 Tutkimusetiikka

Tuomioista, joissa oli vähintään yksi alaikäinen asianomistaja, 40 prosenttia oli määrätty täysin salaiseksi ja 60 prosenttia osittain salaiseksi. Ainoastaan yksi tuomio oli täysin julkinen. Tämä yhdessä tuomioiden arkaluontoisuuden kanssa lisää entisestään tuomioiden käsittelyssä vaadittavaa huolellisuutta. Tuomioiden säilytys ja käsittely tapahtuivat huoneessa, jonne vain vaadituilla henkilöillä on pääsy. Tulokset ja niiden sisältävät viittaukset käsiteltäviin tuomioihin kuvattiin niin, ettei niistä ole pääteltävissä tapauksiin liittyvien uhrien tai tekijöiden henkilöllisyyksiä. Tästä syystä myös esimerkiksi ratkaisujen antopäiviä ja ratkaisunumeroita ei ole mainittu.

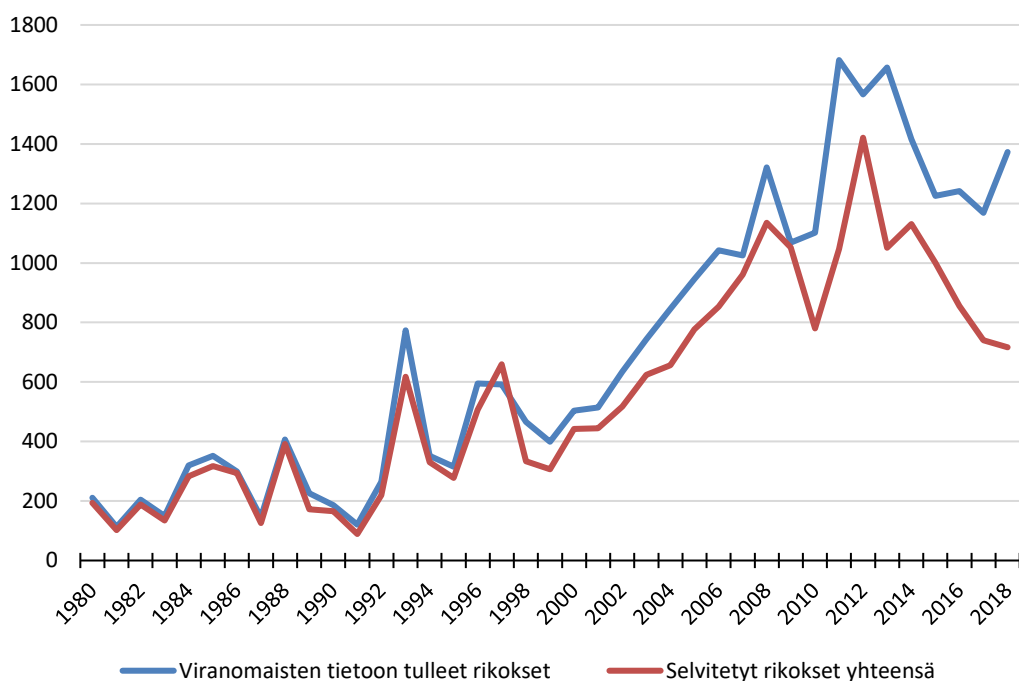
2 LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ

2.1 Rikosten määrällinen kehitys

Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapausmäärät viranomaisrekistereissä ovat kasvaneet suuresti (ks. kuvio 1). Ilmoitettujen rikosten määrä on moninkertaistunut pelkästään 2000-luvulla ja 1980-luvun alusta nousu on ollut vielä voimakkaampaa. Tuomioiden määrien ollessa varsin pieniä, vuosittaista vaihtelua saattaa syntyä helposti. Muitakin syitä on. Erityisen voimakas nousu poliisin tietoon tulleiden rikosten määrissä tapahtui 2011, jolloin nousua edelliseen vuoteen oli 53 prosenttia. Tämä selittyy ainakin osittain sillä, että kyseisenä vuonna raportoitiin normaalia enemmän perheensisäisiä, osittain jo vuosia sitten, tapahtuneita hyväksikäyttöjä (Lappi-Seppälä & Niemi 2012, 108). Vuosittaista vaihtelua saattavat Lappi-Seppälän ja Niemen (2012, 108) mukaan selittää myös rikossarjojen vaihtelevat määrät ja niiden osatekojen kirjaamiskäytäntöjen epäyhteneisyys.

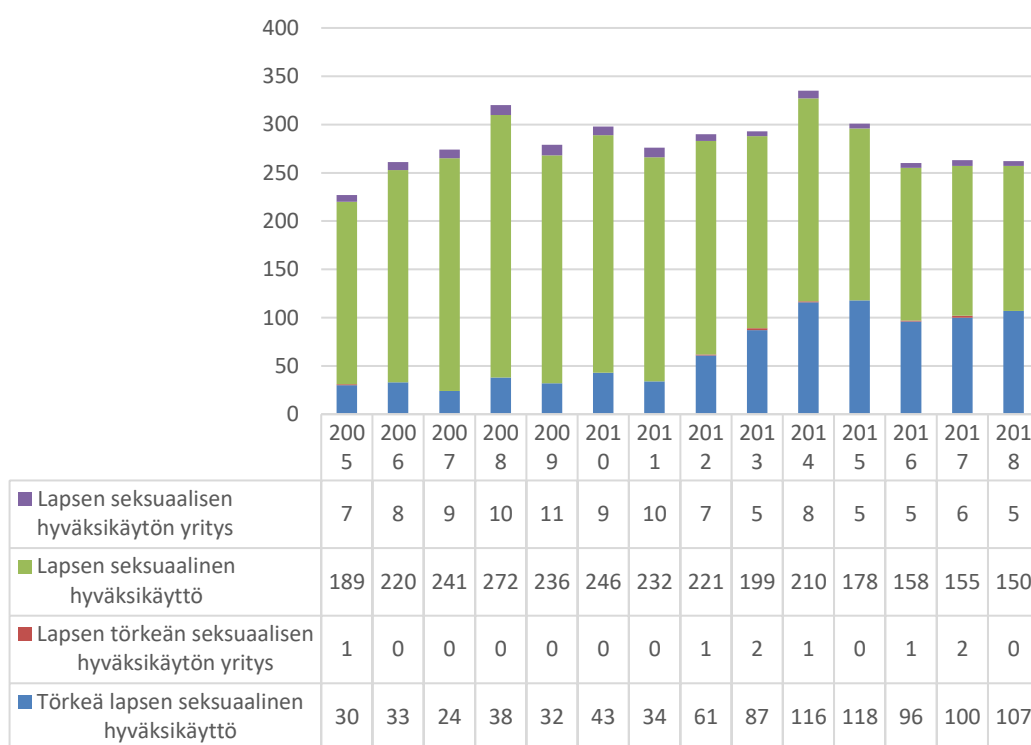
Yleisemmin ilmoitettujen rikosten tasainen nousu tällä vuosituhanella kuva-
taa viranomaiskontrollin tehostumista ja kiinnijäämisriskin kasvua (Hinkkanen 2009, 12). Rikoksia tunnistetaan paremmin ja niiden soveltamisala on kasvanut. Toki myös mahdollisuudet hyväksikäyttörikosten toteuttamiseen ovat kasvaneet esimerkiksi internetin ja sosiaalisen median käytön myötä. Lisäksi ilmoitusalttius on noussut, mihin on osittain pyritty vaikuttamaan myös lainsäädännöllä. Tästä Hinkkanen (2009, 12) nosti esimerkkinä lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuutta lisäävän muutoksen vuonna 2007 (laki 417/2007). Ilmoitusvelvollisuutta on muutettu lastensuojelulaissa tämän jälkeenkin, viimeisimmät muutokset ovat vuosilta 2015 (laki 1302/2014) ja 2017 (laki 1111/2016), kun ilmoitusvelvollisuutta lapsiin kohdistuneista rikosepäilyistä laajennettiin koskemaan entistä suurempaa joukkoa lasten kanssa työskentelevistä tahoista ja 2011 (laki 542/2011), jolloin ilmoitus velvoitettiin kohdistamaan suoraan poliisille, mikäli epäilyksenä oli lapseen kohdistunut rikoslain 20 luvussa rangaistavaksi säädetty teko.

Poliisitilastojen kuvaaman ilmirikollisuuden lisäksi kokonaisrikollisuutta tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava myös piilorikollisuus. Sitä voidaan tarkastella esimerkiksi kyselyiden avulla. Lasten uhrikokemuksia on mitattu kolmessa lapsiuhritutkimuksessa vuosina 1988, 2008 ja 2013. Tuoreimman lapsiuhritutkimuksen mukaan yhdeksäsluokkalaisten nuorten seksuaalikokemukset aikuisten kanssa ovat vähentyneet edellisten lapsiuhritutkimusten kahdestatoista (1988) ja seitsemästä (2008) prosentista neljään prosenttiin. (Fagerlund ym. 2014, ks. myös Ellonen ym. 2008 & Sariola 1990.) Samansuuntaisia tuloksia saivat Laaksonen ja kumppanit (2011), jotka tarkastelivat lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä kyselyaineiston pohjalta eri ikäkohorteissa. Kouluterveyskyselyjen perusteella uhrimäärät ovat pysyneet niin ikään vakaina, tosin netissä tapahtuvan häirinnän on raportoitu kasvaneen viime vuosina (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

Kuvio 1 Viranomaisen tietoon tulleet ja selvitetty rikokset 1980–2018 (Tilastokeskus, perusmuotoinen ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö)

Kuviosta 2 näkyy, että vuoden 2005 jälkeen vaihtelu tuomittujen rikosten määrissä on ollut kohtuullisempaa. Sen sijaan muutosta tunnusmerkistöjen välisissä suhteissa on tapahtunut voimakkaasti vuoden 2011 jälkeen kun törkeänä tekona tuomittujen rikosten määrät ovat nousseet yli kolminkertaisiksi. Vastaavasti perusmuotoisten tekojen määrät ovat vähentyneet.

Kuvio 2 Tuomiot päär rikoksen mukaan 2005–2018 (Tilastokeskus, perusmuotoinen ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö)

2.2 Lainsäädäntö ja tunnusmerkistöt

Keskeinen rikoslain tavoite on ihmisten oikeushyvien suojeleminen, mikä rikoslain 20 luvun kohdalla tarkoittaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta (Matikkala 2018, 122–123). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ikäraja on 16 vuotta. Tätä nuorempien ei oleteta kykenevän täysmääräisesti käyttämään itsemääräämisoikeuttaan. (Mt. 124 & 151.)

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä säädetään rikoslain 20 luvussa. Teko on jaettu kahteen tunnusmerkistöön: perusmuotoiseen ja törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

20:6 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsella, jos rikos ei 7 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan se, joka menettelee 1 momentissa tai edellä tässä momentissa tarkoitetulla tavalla kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa.

Yritys on rangaistava.

Perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkkien täyttymistä edellyttää siis, että alle 16-vuotiaalle (poikkeustapauksessa alle 18-vuotiaalle) tehdään seksuaalinen teko, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä.

20:7 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos

1) tekijä on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsella tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa taikka

2) lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

a) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,

b) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai

c) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi,

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Törkeän teon tunnusmerkistöjä ovat sukupuoliyhteys, nöyryyttävä tekotapa ja rikoksen oleminen omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle joko tämän iän tai kehitystason, taikka tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai riippuvaisen aseman johdosta. Lisäksi teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tälle kokonaistörkeysvaatimukselle on Matikkalan (2018, 166) mukaan asetettu erityisen merkittävä rooli tunnusmerkistön valinnassa sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen osalta. Muissa rikostyypeissä törkeän tekemuodon täytyminen

vaatii kvalifiointiperusteen ja kokonaistörkeyden täyttymisen, mutta perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön 2 momentin mukaan teko voidaan tuomita perusmuotoisena sukupuolilyhteydestä huolimatta, mikäli kokonaistörkeysvaatimus ei täyty.

Korkein oikeus linjaa ennakkopäätöksessään 2011:102 seksuaalirikosten olevan tyypillisesti rikoksia, joissa vakavuudeltaan hyvin erilaisissa teoissa saatetaan täytyä useita ankaroitamisperusteita. Siksi tekoa ei välttämättä suoraan tuomita törkeänä, vaikka useampi kvalifiointiperuste täytyisi, vaan kokonaisarvostelu täytyy tehdä tapauskohtaisesti.

Muita määritelmiä

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön perus- ja törkeän tunnusmerkistön määritelmässä käytetyt seksuaalinen teko ja sukupuolilyhteys kuvataan rikoslain 20 luvun 10 pykälässä.

20:10 Määritelmät

Sukupuolilyhteydellä tarkoitetaan tässä laissa sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolieliimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä laissa sellaista tekoa, joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Lisäksi luvun 20 pykälässä 7a kuvataan rajoitussäännös, joka rajaa lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavista teoista pois tapaukset, joissa lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ei loukata ja joissa osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa.

20:7a Rajoitussäännös

Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai 7 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa.

Rajoitussäännös on suunniteltu sovellettavaksi erityisesti seurustelusuhteisiin, joskin sitä on mahdollista soveltaa myös muissa tasa-arvoisissa suhteissa. Mikäli teko loukkaa uhrin itsemääräämisoikeutta, rajoitussäännöstä ei sovelleta osapuolten välisestä seurustelusuhteesta tai pienestä ikäerosta huolimatta.

Lain esitöissä ei haluttu määrittää tiettyä ikäeroa rajoitussäännöksen soveltamiseen, sillä esitöiden mukaan ikäeroa on tarkasteltava myös suhteessa kummankin osapuolen ikään (HE 6/1997 vp, 183). Ojala (2012, 118) on esittänyt, että noin viiden vuoden ikäero katsotaan usein enimmäismääräksi rajoitussäännöstä sovellettaessa, kun uhrin ikä on lähellä suojaikärajaa. Myös Hirvelän (2006, 446) aineiston mukaan viiden vuoden ikäero vaikuttaa ratkaisevalta tekijältä rajoitus-

säännöksen soveltamisessa niin, ettei sitä suuremman ikäeron kohdalla rajoitussäännöksen käyttöä juuri harkita. Kuitenkin on huomioitava, että kun uhrin ikä on kauempana suojaikärajasta, rajoitussäännöksen soveltaminen vaatisi pienemmän ikäeron osapuolten välillä.

2.3 Lainuudistukset 2000-luvulla

Rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus toteutettiin vuonna 1999 (laki 563/1998). Sen jälkeen lukua on kuitenkin muokattu useita kertoja niin, ettei mikään sen pykälä ole enää kokonaisuudistuksen jälkeisessä muodossaan. Uudistukset ovat laajentaneet rikosoikeudellista vastuuta ja ankaroittaneet rangaistuksia (Matikkala 2018, 122). Seuraavaksi kuvataan tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä muutoksia.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta suurimmat muutokset tapahtuivat **2011** (laki 540/2011). Rangaistuskäytännön kannalta merkittävin muutos oli suoran viittauksen sukupuoliyhteyteen poistaminen perusmuotoisesta teosta ja sen siirtäminen törkeän tekemuodon tunnusmerkistöön.

Lain esitöissä (HE 282/2010 vp, 14) todettiin sukupuoliyhteyden sisältävän teon olevan nuoren seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden suojaamisen kannalta lähtökohtaisesti muuta koskettelua tai sanallista loukkausta vakavampi. Siksi esityksen mukaan sukupuoliyhteyteen johtavat teot tulisi lähtökohtaisesti arvioida ankarammin, vaikka niihin ei sisältyisikään raiskaustunnusmerkistöjen mukaista väkivaltaa tai sen uhkaa (mt. 15). Hallituksen esityksessä myös viitattiin Hinkkasen selvityksen (2009) tuloksiin, joiden mukaan perusmuotoisena tuomituista teoista noin puolet sisälsivät sukupuoliyhteyden ja ankaria rangaistuksia tuomittiin lähinnä vain nuoreen uhriin kohdistuneissa sukupuoliyhteyden sisältäneissä teoissa (mt. 14). Pyrkimyksenä muutoksessa oli siis ankaroittaa sukupuoliyhteyden sisältäneiden tekojen rangaistuksia.

Muita vuonna 2011 tehtyjä muutoksia olivat tekijän kiihotuksen tai tyydytyksen tavoittelun vaatimuksen poistaminen seksuaalisen teon määritelmästä, uhriin viitattavien termien muuttaminen ”hänen” ja ”hänet” asemasta muotoon ”tämän” sekä perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistuksen korottaminen aiemmasta 14 päivästä neljäksi kuukaudeksi vankeutta. Rikoslain luvun 20 alle lisättiin myös kaksi uutta pykälää – grooming-ilmion kriminalisoiva 8 b ”Lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin” sekä 8 c ”Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen”.

Lisäksi laissa muutettiin myös rajoitussäännöstä, jonka mukaan aiemmin rikosta ei tapahtunut, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ollut suurta eroa. Nyt rikoslain 20 luvun 7 a §:n mukaan rikosta ei ole tapahtunut, mikäli teko ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta eikä sen osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ole suurta eroa. Rajoitussäännös siis tiukentui koskemaan sekä ikää että henkistä ja ruumiillista kypsytyttä. Vielä 2011 (laki 495/2011) muutettiin raiskauslainsäädäntöä poistamalla 20:1 pykälän 2 momentista vaatimus siitä, että uhrin avuttomuuden tuli olla tekijän aiheuttamaa.

Näihin muutoksiin johtivat sekä kansainväliset sopimukset että suomalaisessa yhteiskunnassa käyty julkinen keskustelu. Euroopan neuvoston yleissopimuksen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (2007, SopS 87—88/2011) hyväksyminen ja voimaansaattaminen johtivat osaltaan muutoksiin rikoslaisissa. Rikoslain 20 luvun osalta sopimuksen velvoittavia muutoksia olivat grooming-ilmion kriminalisoiminen pykäläksi 8 b sekä pykälä 8 c.

Lainmuutoksiin vaikuttivat (Ojalan (2012, 14) mukaan) myös kansalliset syyt. Rikoslain seksuaalisen teon määritelmän tulkinta sai osakseen arvostelua, kun Korkein oikeus (KKO 2005:93) hylkäsi hyväksikäyttösyitteet isältä, joka oli toistuvia kertoja mm. antanut pitkiä kielisuudelmia 3–8-vuotiaille pojilleen sekä hyväillyt näitä. Toinen huomiota herättänyt tapaus oli hovioikeusratkaisu, jossa miestä ei tuomittu hänen työnnettynään uimahallin altaassa sormensa useita kertoja 10-vuotiaan pojan peräaukkoon (Utriainen 2012, 281). Tämänhetkisen lainsäädännön mukaan jälkimmäinen teko täyttäisi seksuaalisen teon määritelmän lisäksi sukupuoliyhteyden määritelmän.

2014 muutettiin rikoslain 20 luvun 10 §:n sukupuoliyhteyden määritelmää. Ennen muutosta se sisälsi sukupuolielimellä tapahtuvan tai sukupuolielimeen kohdistuvan seksuaalisen tunkeutumisen toisen kehoon. Nyt sukupuoliyhteys laajennettiin tarkoittamaan näiden lisäksi peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista tai toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon. Jälkimmäinen otettiin mukaan lakivaliokunnan kommenttien perusteella. Niiden mukaan sukupuolielimeen kohdistuva tunkeutuminen ei ollut käsitteenä riittävän sukupuolineutraali (LaVM 4/2014 vp, 8). Korkein oikeus totesikin ratkaisussa 1108/2015, että miehen sukupuolielimen ottaminen suuhun ei vastannut lain 563/1998 20 luvun 10 §:n määritelmän mukaista sukupuoliyhteyttä.

Keskeinen muutos vuonna 2014 liittyen lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin oli alle 18-vuotiaisiin kohdistuneiden raiskausten lisääminen törkeän raiskauksen määritelmään. Tämän jälkeen alaikäisiin kohdistuneet raiskaukset tulisi lähtökohteisesti arvioida törkeinä, joskin edelleen kokonaistörkeysvaatimuksen tulee myös täytyä. Näiden muutosten jälkeen eduskunnan lakivaliokunta totesi rikoslain 20 luvun olevan kokonaan uudistettu, eikä muutostarpeita olisi näköpiirissä (LaVM 4/2014 vp, 3).

Kuitenkin rikoslain 20 lukua uudistettiin taas **2019** (laki 486/2019), kun lapsen seksuaalisen hyväksikäytön maksimirangaistusta korotettiin neljästä vuodesta kuuteen vuoteen vankeutta. Samalla lukuun lisättiin uusi pykälä törkeästä lapsenraiskauksesta (RL 20:7b). Törkeästä lapsenraiskauksesta tuomitaan henkilö, joka on samalla rikoksella syylistynyt sekä törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön että törkeään raiskaukseen ja sen rangaistus on vankeutta neljästä kahteentoista vuoteen. Nämä vuoden 2019 uudistukset eivät vaikuta tutkimuksen aineistoon, joka on vuosilta 2017–2018.

2.4 Tapausten piirteitä

2.4.1 Tekotapa

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkit saattavat täyttyä hyvinkin erilaisista teoista. Lapselle seksuaalisten asioiden puhuminen, kuten ehdottelu, voi jo riittää rikoksen toteutumiseen. Rikos voi myös tapahtua verkossa seksuaalisella viestinnällä tai kuva- ja videomateriaalin vaihtamisella. Koskettelu mainitaan tekotapana lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä ja vastaavasti sukupuoliyhteys törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä.

Tutkimuksen aineistossa ilmeneviä tekotapoja tarkastellaan viisiportaisella asteikolla kyseisen tuomion vakavimman tekomuodon mukaan. Tekotavat ovat sukupuoliyhteys, johon sisältyy pakottamista (1), sukupuoliyhteys (2), koskettelu (3), muut tapaamisen sisältäneet teot (4) ja teko tapahtunut kokonaan verkossa (5).

Matikkalan (2018, 161) mukaan lapsen kehitykselle aiheutettu vahinko voidaan olettaa vahvemmin, mitä lähempänä sukupuoliyhteyttä teko on ja mitä nuorempi lapsi on. Hän kuvaa sukupuoliyhteyden merkitystä vakavimpana tekotapana myös sillä, että siihen pakottaminen on aikuisten uhrienkin kohdalla ankarammin rangaistavaa kuin seksuaaliseen tekoon pakottaminen (mt.). Edellisestä johtuen vakavimpana tekemuotona tarkastellaan pakottamista sukupuoliyhteyteen, sillä muut pakottamisen elementtejä sisältäneet teot eivät välttämättä olisi sukupuoliyhteyttä sisältäneitä tekoja vakavammin rangaistavia.

Pakottamiseksi merkittiin teot, jotka sisälsivät raiskauksen tunnusmerkistöjä, muuta seksuaalista väkivaltaa sekä pakottamista tai uhkaamista esimerkiksi teon paljastamiseen liittyen. Pakottamisen alle lukeutuvat kaikki raiskausrikoksina tuomitut teot, mutta myös tekoja, joita ei ole raiskauksena tuomittu tai jotka eivät edes raiskauksen tunnusmerkistöä täytä. Jälkimmäisestä esimerkkinä voisi olla teko, jossa tekijä on uhannut uhria jälkikäteen teon paljastamisella.

On huomioitava, että viisitoista kahdestakymmenestä kahdesta törkeän tekomuodon teosta, jotka sisältävät sukupuoliyhteyden ja pakottamista, on tuomittu myös raiskausrikoksina. Kun tarkastellaan törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä päär rikoksena, voivat perusmuotoiset raiskaukset sisältyä tuomioon, sillä ne jäävät sen alapuolelle rikoksen vakavuusasteikolla. Tekoja, jotka ovat sisältäneet sekä sukupuoliyhteyden että pakottamiseen liittyvää käyttäytymistä on 61, joista kymmentä eli 16 prosenttia ei ole tuomittu raiskausrikoksena.

Sukupuoliyhteys kirjattiin tekemuodoksi aineiston tuomioasiakirjoista luvussa 2.2 esitellyn rikoslakiin sisältyvän määritelmän mukaisesti. Hinkkanen (2009, 17) huomioi, että sukupuoliyhteys ei tällöin aina vastaa siitä yleiskielessä käytettyä merkitystä.

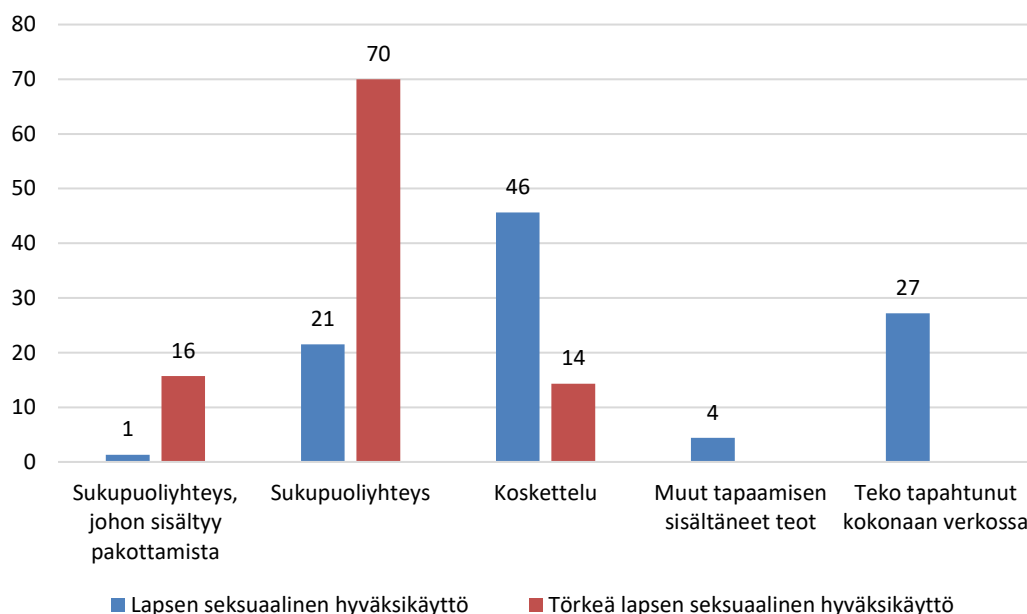
Fyysisen tapaamisen sisältäneet teot, joissa tekijä ja uhri eivät kuitenkaan olleet kosketuksissa toisiinsa, olivat melko vähäisiä mutta ne kirjattiin yhdeksi teoktypiksi, jotta internetissä tehdyt teot voisi erottaa omakseen. Suurin osa teoista, jotka eivät sisältäneet tekijän ja uhrin fyysistä kosketusta, eivät sisältäneet kasvokkaista tapaamistakaan, vaan tapahtuivat verkon välityksellä.

Aiemmassa tutkimuksessa on kommentoitu lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista käytettävää kieltä. Hinkkanen (2009, 21–22) huomioi, että osassa hänen

aineistonsa syytteiden teonkuvauksista lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä saatettiin kuvata vapaaehtoiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen viittaavilla termeillä. Hän pyrki tutkimuksessaan käyttämään mahdollisimman neutraaleja käsitteitä, sillä koki, etteivät nämä vapaaehtoisuuteen viittaavat sanat kuvaa rikoksen vahingollisuutta. Tätä tukee tutkimus, jonka mukaan yhteisymmärryksessä tapahtuvaan seksuaaliseen kanssakäymiseen viittaava kuvaus teosta on yhteydessä uhria syyllistäviin käsityksiin, kun taas vastaavasti teon kuvaaminen hyväksikäyttöön viittaavalla kielellä on yhteydessä yhteiskuntaa syyllistäviin mielipiteisiin (Collings & Bodill 2003). Pyrin myös tässä tutkimuksessa mahdollisimman neutraaliin kielenkäyttöön.

Kuviossa 3 tarkastellaan eri tekojen osuuksia niissä aineiston tuomioissa, joissa oli päärikoksena perusmuotoinen tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=368). Perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä 21 prosenttia sisältää sukupuoliyhteyden ja yksi prosentti sukupuoliyhteyden, johon liittyy pakottamista. Lähes puolet sisältää muuta koskettelua ja 31 prosenttia teoista ovat tapahtuneet ilman fyysistä kontaktia. Näistä suurin osa on tapahtunut verkossa ja kasvokkain tapahtuneet teot, jotka eivät sisällä koskettelua, ovat harvinaisempia. Törkeinä tuomituista teoista 86 prosenttia sisältää sukupuoliyhteyden, 16 prosentissa törkeistä teoista siihen liittyy lisäksi pakottamisen elementtejä. Loput 14 prosenttia törkeänä tuomituista teoista sisältää vakavimpana tekoapana koskettelua.

Kuvio 3 Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vakavin tekotapa (2017–2018, päärikoksena lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=228) tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=140), prosentteina (%))

Muutokset tunnusmerkistöissä

Tekotapojen suhde on muuttunut varsin paljon 2011 lainmuutoksen jälkeen, kun tuloksia verrataan Hinkkasen (2009) vuoden 2006 aineistoon. Muutokset heijastavat hyvin muutosta tunnusmerkistöissä – sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen siirtymistä arvioitaviksi lähtökohtaisesti törkeinä.

Törkeinä tuomituista teoista entistä suurempi osuus sisältää sukupuoliyhteyden pakottamisen piirteitä tai sukupuoliyhteyksiä (2006: 0 % ja 67 %, 2017–2018: 16 % ja 70 %), kun taas perustunnusmerkistöissä nämä ovat vähentyneet (2006: 8 % ja 47 %, 2017–2018: 1 % ja 21 %). Muita tekotapoja törkeissä teoissa on ainoastaan koskettelu, jonka osuus on myös vähentynyt 33 prosentista 14 prosenttiin.

Koskettelua vakavimpana tekemuotona sisältäneiden tekojen suhde muihin tekotapoihin on säilynyt perusmuotoisissa teoissa varsin samana (2006: 41 %, 2017–2018: 46 %), kun taas muiden tekojen määrä on lisääntynyt vahvasti (2006: 4 %, 2017–2018: 31 %). Hinkkasen aineistossa muita tekotapoja (kuin pakottamista, sukupuoliyhteyttä tai koskettelua) oli neljä prosenttia, kun taas tässä aineistossa muiden tekotapojen osuus on yhteensä reilu 30 prosenttia. Näistä suurin osa on netissä tapahtuneita tekoja, joita Hinkkasen aineistossa ei käsitelty erillisinä ryhmänä, luultavasti niiden harvinaisuuden takia. Niiden määrän runsas nousu voi viitata joko tekojen itsensä lisääntymiseen ja/tai niiden tunnistamisen tai selvittämisen parantumiseen.

2.4.2 Tekijät ja uhrin

Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tuomitut ovat suurimmaksi osaksi miehiä ja rikosten uhrin tyttäriä. Taulukossa 2 esitellään aineiston tekijöiden ja uhrin sukupuolijakaumat. Uhrin sukupuoli on merkitty tuomion törkeimmän rikoksen uhrin mukaan.

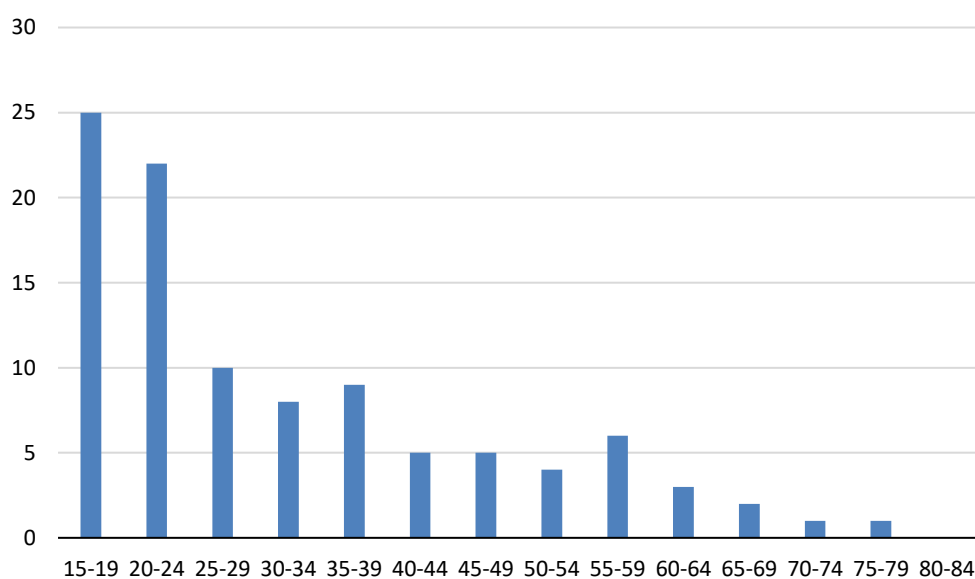
Taulukko 2 Tekijän ja uhrin sukupuoli

Vastaajan sukupuoli	Päärikoksen uhrin sukupuoli		Yhteensä
	Poika	Tyttö	
Mies	32	398	430
Nainen	4	2	6
Yhteensä	36	400	436

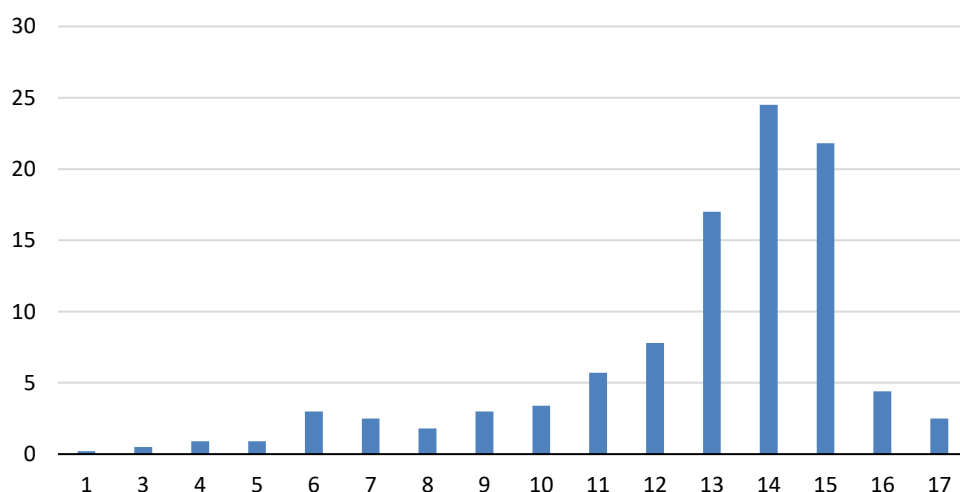
Suurimmassa osassa tuomioita (n=363, 83 %) alaikäisiä uhreja oli vain yksi. 38 tuomiossa oli kaksi uhria ja 16 tuomiossa kolme uhria. Tätä enemmän, eli yli kolme uhria tuomiota kohden oli yhteensä 20 tuomiossa. Keskimäärin uhreja oli yhdessä tuomiossa 1,5, mikä on hyvin lähellä Hinkkasen (2009, 27) tulosta 1,4. Suurin alaikäisten uhrin määrä tuomiota kohden oli 19. Kyseisessä tuomiossa tekijä houkutteli useiden vuosien ajan internetissä 13–15-vuotiaita tyttöjä tapaamisiin. Osa uhreista tapasi tekijän ja oli tämän kanssa sukupuoliyhteydessä, yksi pakotetusti (pakottaminen sukupuoliyhteyteen).

Uhrin ja rikoksentekijän iät on kirjattu rikoksen alkamishetkellä olleiksi. Uhrin ikä on kirjattu tuomion vakavimman rikoksen uhrin mukaan. Tällöin on siis mahdollista, että tekijä on tuomittu myös nuorempaan uhriin kohdistuneesta teosta, mikäli vanhempaan (kuitenkin alle 18-vuotiaaseen) uhriin kohdistunut teko on ollut nuorempaan kohdistunutta tekoa vakavampi ja törkeämpi.

Suurin ikäryhmä rikoksentekijöistä on 15–19-vuotiaat, joiden osuus on neljäsosa aineistosta (kuvio 4). Ryhmän koko on 109 tekijää, joista alaikäisiä on 54. Seuraava ikäryhmä (20–24-vuotiaat) on toiseksi suurin, minkä jälkeen ryhmien koot putoavat huomattavasti. Lähes puolet (47 %) rikoksista tuomituista ovat siis 15–24-vuotiaita. Uhreista puolestaan suurin osa (63 %) on 13–15-vuotiaita (kuvio 5).

Kuvio 4 Rikoksentekijän ikä teon alkaessa (% , n=438)

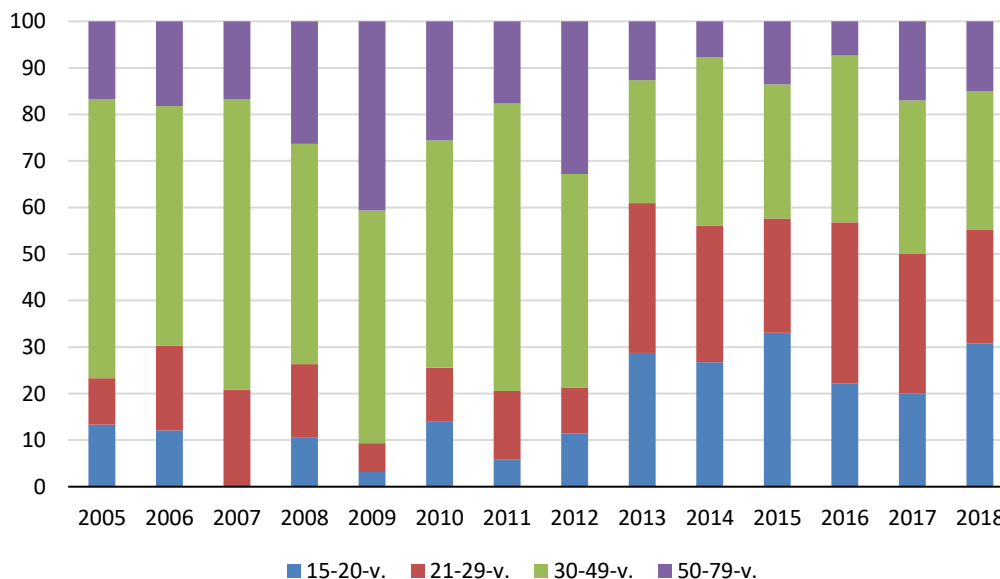

Kuvio 5 Vakavimman rikoksen uhrin ikä teon alkaessa (% , n=436)

Verrattaessa tekijöiden ja uhrien ikää kuvaavia kaavioita Hinkkasen (2009) esittämisiin, huomataan muutosta tapahtuneen näidenkin osalta. Hinkkasen aineistossa suurin tekijöiden ikäryhmä oli 20–24-vuotiaat, joita aineistossa oli noin 19 prosenttia ja toiseksi suurin 15–19-vuotiaat, joita oli noin 16 prosenttia. Nuorien tekijöiden määrä on siis lisääntynyt ja vastaavasti vanhempien tekijöiden suhteellinen osuus koko aineistosta on samalla pienentynyt. Uhrien osalta kehitys vaikuttaa päinvastaiselta – 14- ja erityisesti 15-vuotiaiden osuus uhreista on kasvanut 13-vuotiaiden osuuden pudottua hieman ja tätä nuorempien osuuksien enemmän.

Muutosta tuomittujen tekijöiden iässä tarkastellaan myös Tilastokeskuksen tiedoilla vuosittaisen vaihtelun havainnoimiseksi. Kuviossa 6 esitellään törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut tekijät ikäryhmittäin vuosilta 2005–2018. Nuorten rikosentekijöiden määrää tarkastellaan suhteessa muihin ikäryhmiin, sillä törkeinä tuomittujen tekojen määrä kasvoi ylipäätään 2011 lainmuutoksen jälkeen huomattavasti, jolloin oletettavastikin myös nuorien tuomittujen määrä kasvoi.

Kuviosta 6 nähdään, että juuri nuorten törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen tekijöiden määrä kasvoi huomattavasti vuonna 2013. Vuosien 2005 ja 2018 välillä 15–20-vuotiaiden tuomittujen osuus nousi 13 prosentista 31 prosenttiin. Samalla aikavälillä eniten laskua tapahtui 30–49-vuotiaiden tuomittujen osuudessa, joka puolittui 60 prosentista 30 prosenttiin tekijöistä. Alle 30-vuotiaiden törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen osuus yli kaksinkertaistui 23 prosentista 55 prosenttiin.

Kuvio 6 Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut ikäryhmittäin 2005–2018 (% , Tilastokeskus)

Mahdollinen syy edellisille muutoksille saattaa olla rajoitussäännöksen vähentynyt käyttö. Luvussa 2.3 esitellyn mukaisesti rajoitussäännös erotettiin vuonna 2011 lapsen seksuaalisen hyväksikäytön määritelmästä omaksi pykäläkseen ja säännöstä tiukennettiin koskemaan sekä ikää että henkistä ja ruumiillista kypsyyttä.

soa. Lisäksi uhrin seksuaalista itsemääräämisoikeutta rikkovat teot määritettiin rajoitussäännöksen ulkopuolelle. Kiristynyt rajoitussäännöksen määritelmä on saatanut vähentää sen käyttöä. Ojalan (2012, 118) mukaan aiemmin korostettiin henkisten ja ruumiillisten kypsyyserojen tärkeyttä yli varsinaisen ikäeron, kun taas 2011 muutoksen jälkeen painopiste on siirtynyt ikäeron arviointiin.

Tekijän ja uhrin välistä suhdetta kuvaavalle muuttujalle erotettiin aluksi 10 eri luokkaa. Lisäksi 37:ssä tapauksessa, eli kahdeksassa prosentissa aineiston tuomioista, tekijän ja uhrin välinen suhde ei käynyt ilmi. Taulukossa 3 esitellään eri suhdemuotojen määrät aineistossa.

Taulukko 3 Tekijän ja uhrin välinen suhde

	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Vanhempi	4	19
Isä- tai äitipuoli	7	29
Muu lähisukulainen	7	32
Muu sukulainen	3	11
Muu läheinen tai lapsesta vastaava hlö	7	30
Seurustelukumppani	10	43
Kaveri / ystävä	2	10
Tuttava	18	80
Nettituttu	21	91
Vieras	13	56
Ei käy ilmi tuomiosta	8	37
Yhteensä	100	438

Uhrin vanhemmaksi merkittiin ainoastaan biologiset vanhemmat. Isä- tai äitipuolen luokkaan merkittiin myös uhrin vanhemman seurustelukumppanit tai uhrin sisarvanhemmat. Muu lähisukulainen -kategoriaan kuuluviksi laitettiin uhrin sisarusia ja isovanhempia sekä sisaruspuolia ja biologisten isovanhempien kumppaneita. Muu sukulainen -ryhmään merkittiin kaikki muut lapsen sukulaiset, kuten sedät tai setäpuolet. Katgoriaan ”muu läheinen tai lapsesta vastaava henkilö” laitettiin henkilöt, jotka olivat läheisiä lapselle ja joita kohtaan tämä tunti luottamusta. Tärkeä huomio on, ettei oikeuden käsitys uhrin ja tekijän välisestä luottamuksesta vaikuttanut luokkaan merkitsemiseen, joten siinä saattaa olla ihmissuhteita, joita oikeus ei katsonut törkeän teon kvalifointiperusteen mukaisesti luottamuksellisiksi. Esimerkkejä luokassa olevista henkilöistä ovat uhrin valmentaja, kaverin isä tai lapsenvahti.

Seurustelukumppaniksi merkittiin kaikki suhteet, joiden kuvattiin olevan seurustelunomaisia. Tuttavaksi jaoteltiin suhteet, joissa joko suoraan sanottiin tekijän ja uhrin olevan tuttavalla keskenään tai tuntevan jotenkin entuudestaan taikka kuvattiin asianosaisten tuntevan esimerkiksi yhteisten kavereiden kautta. Vieraaksi puolestaan merkittiin tekijät, joita uhri ei tuntenut lainkaan ennen tekoa, eikä uhrilla ollut tekijään sidettä myöskään kenenkään tuntemansa henkilön kautta. Tuntematon tekijä saattoi esimerkiksi julkisella paikalla yllättäen ahdistella uhria tai uhri saattoi tutustua tähän tekopäivänä esimerkiksi puistossa. Omaksi tuntemisen muodoksi eroteltiin tapaukset, joissa tekijä ja uhri tutustuivat verkkoympäristössä.

Nettitutun tekemiä tai verkossa tapahtuneita rikoksia käsitellään tarkemmin luvussa 6.

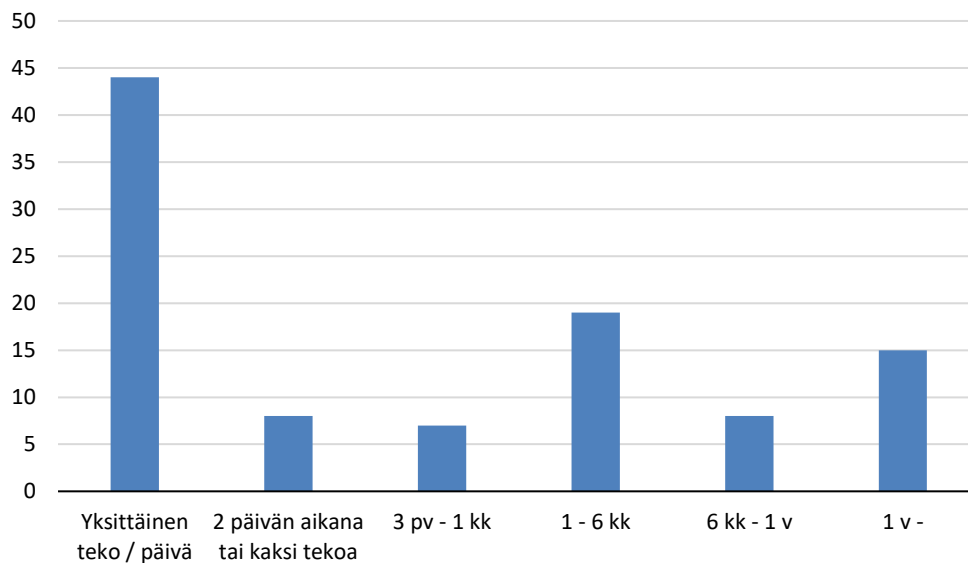
Eri suhdetyyppien ilmenemistä aineistossa voidaan verrata Hinkkasen (2009) aineistoon yhdistämällä taulukon 3 ryhmistä keskenään muu lähisukulainen ja muu sukulainen -kategoriat sekä muu läheinen tai lapsesta vastaava henkilö, kaveri tai ystävä, tuttava ja nettituttu -kategoriat. Tällöin saadaan melko hyvin toisiaan vastaavat luokittelut, tosin on huomioitava, että tutkimuksissa on silti saatettu tulkita joitakin suhdetyyppejä eri tavoin.

Ryhmiä väliset suhteet vaikuttavat vertailussa olevan melko samanlaisia kuin Hinkkasellakin (2009, 26). Suurin ryhmä Hinkkasen aineistossa oli perhetuttu, naapuri ja muu tuttava -ryhmä, joka sisälsi 40 prosenttia tekijöistä. Tässä aineistossa vastaava ryhmä sisältää edellisessä kappaleessa kuvatut neljä erilaista tuttavuutta ilmaisevaa kategoriaa ja muodostaa 53 prosenttia tekijöistä. Tämä nousu oli suurin muutos ryhmien välisissä suhteissa. Siihen saattoi vaikuttaa esimerkiksi nettituttujen suuri määrä aineistossa. On tosin epävarmaa, olisiko osa nettitutuista merkitty Hinkkasen aineistossa vieraksi tekijöiksi. Ryhmä, jossa olevien tekijöiden määrä laski eniten, oli biologiset vanhemmat. Hinkkasen aineistossa vanhemmat muodostivat 11 prosenttia tekijöistä, kun tässä aineistossa enää 5 prosenttia.

Aineiston analyyseissa käytetään hieman supistetumpaa versiota suhde-muuttujasta, jossa on yhdistetty biologiset vanhemmat ja isä- ja äitipuolet (1), muut sukulaiset ja lapsesta vastaavat henkilöt (2), seurustelukumppani (3), kaveri tai tuttava (4), nettituttu (5) ja vieras (6).

2.4.3 Teon kesto ja teko aika

Rikoksen kestoajan kuvaamiseen käytettiin vertailun mahdollistamiseksi samoja aikayksiköitä kuin Hinkkasen (2009, 22) tutkimuksessa. Mielenkiintoiseksi osoittautuikin, että näiden aikamääreiden suhteet olivat tutkimusaineistoissa lähes identtiset. Kuviossa 7 näkyvät tämän aineiston rikosten kestot. Edelleen suurin osa teoista tapahtui yhdellä tekokerralla. Kolmanneksi suurin, 64 tekoa sisältävä, ryhmä oli yli vuoden kestäneet teot. Aineiston pisin yhteen asianomistajaan kohdistunut tekokokonaisuus kesti noin 23 vuotta, mistä ajasta uhri oli alaikäinen 12 vuotta.

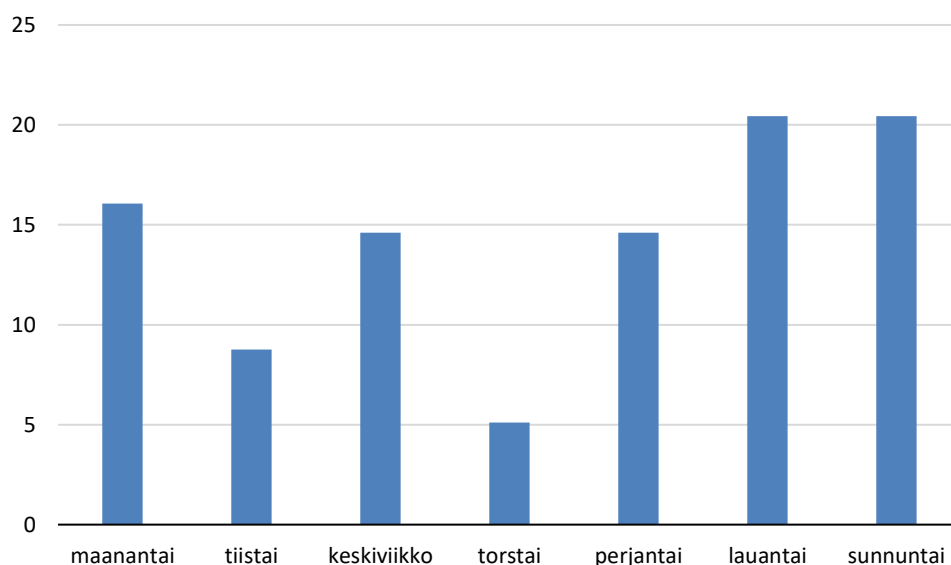

Kuvio 7 Teon kesto (% , n=436)

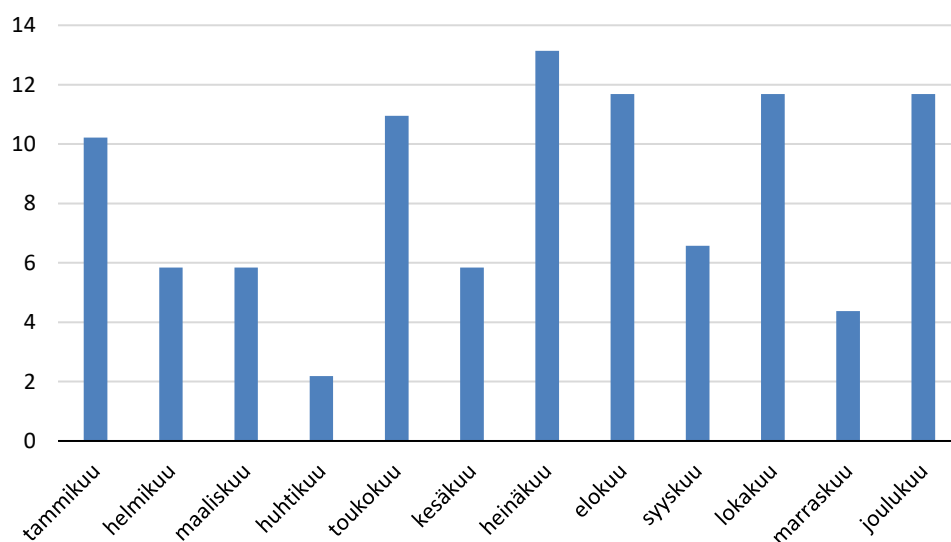
Kestoajan merkitsemiskäytännöistä on huomioitava, että ensimmäiseen luokkaan kuuluviksi merkittiin teot, joissa oli vain yksi tekokerta tai jotka tapahtuivat yhden päivän aikana. Jälkimmäinen huolimatta siitä, kuinka monta yhden päivän aikana tapahtunutta osatekoa rikos sisälsi. Toiseen luokkaan merkittiin vastaavasti joko kahden peräkkäisen päivän aikana tai kahdella eri tekokerralla tapahtuneet teot. Tällöin teot saattoivat tapahtua usean vuodenkin päässä toisistaan, mutta jos ne tuomittiin samana rikoksena, ne merkittiin tähän kategoriaan. Useampia kuin kahta tekokertaa sisältävät teot merkittiin niiden ajallisen keston mukaan. Tällöin jos tekoja oli esimerkiksi neljä, mutta ne tapahtuivat kahden vuoden aikana, merkittiin niiden tekoajaksi yli vuosi.

Tuomiolauselmalla määritetään rikoksen tekopäivämäärä tai ajanjakso. Huolimatta siitä, että aineiston tuomiot olivat vuosilta 2017–2018, niiden joukossa oli edelleen joitakin tuomioita, joiden päärikoksen tekoajaksi oli ennen tuoreimpia lainmuutoksia. Näissä tapauksissa tuomioon sovellettiin tekoajankohtana voimassa ollutta lakia, sillä tuomitsemisen aikaan voimassaolleen lain soveltaminen ei olisi johtanut lievempään lopputulokseen (rikoslain 3 luvun 2 §). Tämä on huomioitu aineiston analyysissä.

Tekoajaa tarkastellaan rikoksen tekopäivällä (kuvio 8) ja -kuukaudella (kuvio 9). Tarkastelu suoritettiin niiden päärikosten osalta, jotka tapahtuivat yhdellä tekokerralla ja joille oli tuomiolauselmalla määritelty vain yksi tekopäivä. Näin tarkastelun kohteena olevien rikosten määrä on pienempi kuin kuviossa 7 määriteltyjen yksittäisellä tekokerralla tapahtuneiden rikosten määrä. Tämä johtuu siitä, ettei kaikkien rikosten tarkkaa tapahtumapäivää ole tuomiossa tarkasti pystytty määrittämään, jolloin tekoajaksi on merkitty jokin aikahaarukka.

Kuvio 8 Rikoksen tekopäivä yksittäisen päivän aikana tapahtuneissa rikoksissa (% , n=137)

Kuvio 9 Rikoksen tekokuukausi yksittäisen päivän aikana tapahtuneissa rikoksissa (% , n=137)

Kuviosta 8 nähdään, että viikonloppujen ja arkipäivien välillä tapahtuvien tekojen suhde on pysynyt hyvin samana Hinkkasen (2009) aineistosta. Lauantain ja sunnuntain aikana tapahtui 40 prosenttia teoista, kun Hinkkasella (2009, 23) vastaava prosenttiluku oli 42. Eri arkipäivien välillä on sen sijaan suurempaa heittoa niiden osuuksien vaihdellessa viidestä kuuteentoista prosenttiin. Hinkkasella (2009) tekopäivien väliset osuudet vaihtelivat arkipäivien osalta yhdeksän ja kolmentoista prosentin välillä. Kuukausien osalta puolestaan kuvio 9 näyttää lomakuukausien erottuvan edelleen pääosin muista kuukausista runsaimmilla tekomäärillä kuten Hinkkasen (2009) aineistossa.

Monien rikoslajien osalta niiden suurinta ajoittumista viikonlopuille ja kesäkuukausiin on selitetty niiden voimakkaalla kytkeytymisellä päihteiden käyttöön (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 240). Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten keskittyminen loma-aikoihin liittyy todennäköisesti myös ainakin osittain päihteiden käyttöön. Aineiston tuomioista 15 prosenttia (n=68) sisälsi maininnan siitä, että uhri oli ollut päihtynyt rikoksen tapahtuma-aikaan. Osassa tapauksista uhrin päihtymys johtui tekijän hänelle tarjoamista päihteistä, kun taas osassa esimerkiksi siitä, että teko tapahtui nuorten illanvietossa, jossa kaikki osallistujat käyttivät päihteitä oma-aloitteisesti. Kuitenkin loma-aikoina lapsi saattaa joutua uhriksi todennäköisemmin myös siksi, että lapsella on tällöin enemmän vapaa-aikaa ja mahdollisesti vähemmän esimerkiksi koulun toteuttamaa valvontaa.

2.4.4 Seuraukset uhrille

Seksuaalinen hyväksikäyttö aiheuttaa usein haitallisia seurauksia uhrille ja sen määritelmässäkin vaaditaan hyväksikäytön ainakin olevan omiaan haittaamaan nuoren kehitystä. Väestöliiton lausunnossa alaikäisiin kohdistuvan seksuaalisen kaltoinkohtelun, hyväksikäytön ja väkivallan vaikutuksista todetaan trauman vakavuuden riippuvan yksilöllisestä kokemuksesta (Cacciatore, Porras & Santalahti 2019, 17). Traumasta selviytymiseen vaikuttavat julkaisun mukaan esimerkiksi uhrin ikä, uhan vakavuus, turvaverkosto, psyykinen tuki sekä henkilöhistoria (mt.).

Tarkastelemme uhrille aiheutuneita seurauksia tuomioissa mainitun hoidon tarpeen mukaan. Muuttuja ei ole täysin kattava, sillä osassa tuomioita seurausten vaatimasta hoidosta ei ole lainkaan mainintaa. On kuitenkin oletettavaa, että ainakin tuomioissa, joissa haettiin vastaajan maksettavaksi vahingonkorvauslain mukaista korvausta rikoksen aiheuttamasta tilapäisestä fyysisestä tai psyykkisestä haitasta, mahdollinen haitan vaatima hoito olisi mainittu mahdollisimman tarkasti.

Suurella osalla tuomioita uhrille mainittiin aiheutuneen jonkinlaisia tarkemmin määrittelemättömiä psyykkisiä oireita, kuten ahdistusta tai pelkotiloja. Hoitoa vaatineet seuraukset usein myös diagnosoitiin ja näistä yleisimpiä olivat trauma-peräinen stressihäiriö ja akuutti stressireaktio. Lähes puolessa (43 %) tuomioista on mainittu rikoksen aiheuttamien psyykkisten oireiden vaatineen hoitotoimenpiteitä.

Rikoksesta uhrille seuranneet fyysiset hoitotoimenpiteet olivat harvinaisempia ja niitä esiintyi vain seitsemässä prosentissa aineiston tapauksista. Teoista ilmenneet fyysiset haitat olivat usein kipua ja haavaumia tai muita jälkiä emättimessä. Väkivaltaiset raiskausrikokset johtivat usein myös mustelmiin ja muihin pinnallisiin vammoihin kehossa. Harvinaisempia seurauksia olivat esimerkiksi raskaus tai sukupuolitaudit, jotka tosin olivat useimmiten syy hoitoon hakeutumiseen. Muut edellä mainitut väkivallasta seuranneet fyysiset vammat eivät onneksi olleet hoitoa vaativia.

2.4.5 Sivurikokset ja tekijän rikoshistoria

Yhdessä tuomiossa oli keskimäärin 2,2 rikosta. Tasan 60 prosentissa tapauksista (n=264) rikoksia oli vain yksi. Hinkkasen (2009) aineistossa oli keskimäärin 1,9 rikosta ratkaisua kohden. Joissain tapauksissa sivurikokset liittyivät samaan tekkoon, esimerkiksi kaikissa alle 16-vuotiaisiin uhreihin kohdistuneissa raiskauksissa tekijä tuomittiin sekä raiskausrikoksesta että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Mikäli tekijä oli saanut uhrin lähettämään itsestään alastonkuvia ja tekijän hallusta näitä kuvia löydettiin, hänet tuomittiin myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidosta (RL 17:19).

Tekijän rikoshistoria vaikuttaa uuden rangaistuksen määräämiseen. Rikoslain 6 luvun 5 pykälän mukaan tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä, toimii yhtenä rangaistuksen koven-tamisperusteena.¹

Aineistonpoiminnassa Ritusta haettiin tietoa vastaajien rikostaustasta nyt ky-seessä ollutta rikosta edeltävältä viideltä vuodelta. Haussa huomioitiin seuraavien rangaistuslajien määrät: ehdottomat, ehdolliset, yhdyskuntapalvelu-, valvontarangaistus- sekä sakkotuomiot ja lisäksi näistä eroteltuna tuomittujen seksuaalirikosten määrät. Tärkeä huomio on, että rikoshistoriaa tarkastellaan rekisteritiedon, ei tuomioasiakirjasta nousseiden huomioiden perusteella. Rekisteristä poimittu tieto ei kerro siitä, miten asia on rangaistuksen määräämisessä otettu huomioon, vai onko lainkaan.

Kahdessa suomalaisessa seksuaalirikollisten uusimista käsittelevässä tutkimuksessa uusimisriski on osoittautunut varsin pieneksi – 9 ja keskimäärin 7,5 vuoden seuranta-ajoilla uusineita oli hieman vajaa 6 prosenttia (Hinkkanen 2009 ja Laaksonen & Tyni 2015). Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten uusimista tarkas-telleessa, niin ikään kotimaisessa tutkimuksessa, uusimisriskin havaittiin olevan lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ainoastaan 1 prosentti ja muiden rikosten osalta 34 prosenttia (Laajasalo ym. 2020). Laajasalo ja kumppanit (2020, 110) muistuttavatkin, ettei seksuaalirikollisten uusimisriski vaikuta toimivan hyvänä pe-rusteena ankarille rangaistuksille, sillä uusimisriski, erityisesti seksuaalirikoksiin, on tutkimusten mukaan alhainen.

Tutkimuksen aineistosta havaittiin, oliko tekijä tuomittu rikostaan edeltävän viiden vuoden aikana. Suurimmalla osalla (72 %) aineiston rikoksentekijöistä ei ollut rikoshistoriaa. 24 prosentilla oli rikoshistoriaa muista kuin seksuaalirikoksista ja ainoastaan 4 prosentilla oli aiempia seksuaalirikostuomioita. On kuitenkin huomioitava, että mikäli tuomitulla henkilöllä ei ollut nykyisen tai aiemman rikoksensa tuomitsemisaikaan suomalaista henkilötunnusta, rikostaustaa ei pystytty poimi-maan.²

¹ Teknisesti konkurrenssijärjestelmästä johtuen on olemassa myös tilanteita, joissa aiempi rangaistus voidaan huomioida nyt määrättävää rangaistusta lieventävänä, mikäli tekijä on tehnyt tämän rikoksen ennen edellistä tuomiotaan ja niistä olisi silloin ollut mahdollista antaa yhteinen rangaistus (RL 7:6).

² Aineistossa oli 24 tapausta, joissa tekijällä ei ollut suomalaista henkilötunnusta.

3 RANGAISTUSKÄYTÄNTÖ

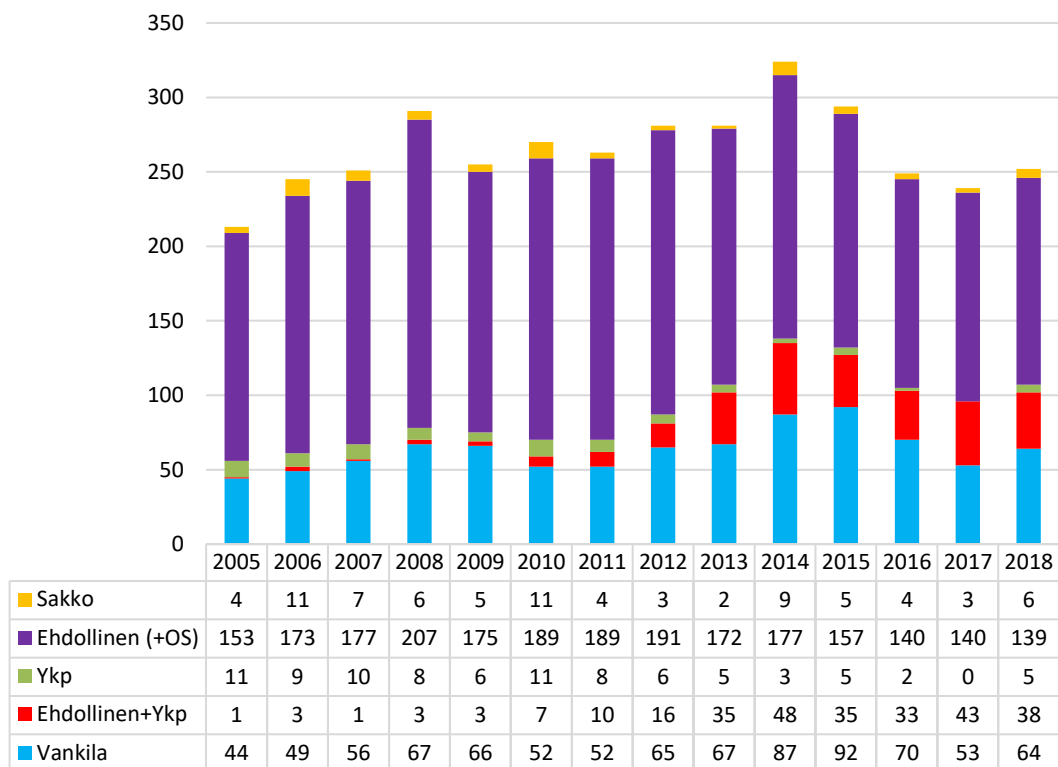
3.1 Rangaistuksen määräämisen lähtökohdat

Rangaistuksen määräämistä käsitellään rikoslain luvussa kuusi. Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia koventamis-, lieventämis- ja kohtuullistamisperusteita kuvataan luvun 5–8 §:ssä. Rangaistuslajin valinta säädetään luvun 9–12 §:ssä.

Rangaistusasteikko on tutkimuksen julkaisuaikaan perusmuotoisessa lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään kuusi vuotta sekä törkeässä tunnusmerkistössä vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusmaksimia on kuitenkin korotettu vasta aineistona olevien tuomioiden antamisaikojen jälkeen keväällä 2019, joten yhdessäkään käsiteltävässä tuomiossa se ei ollut kuusi vuotta, vaan maksimissaan neljä vuotta.

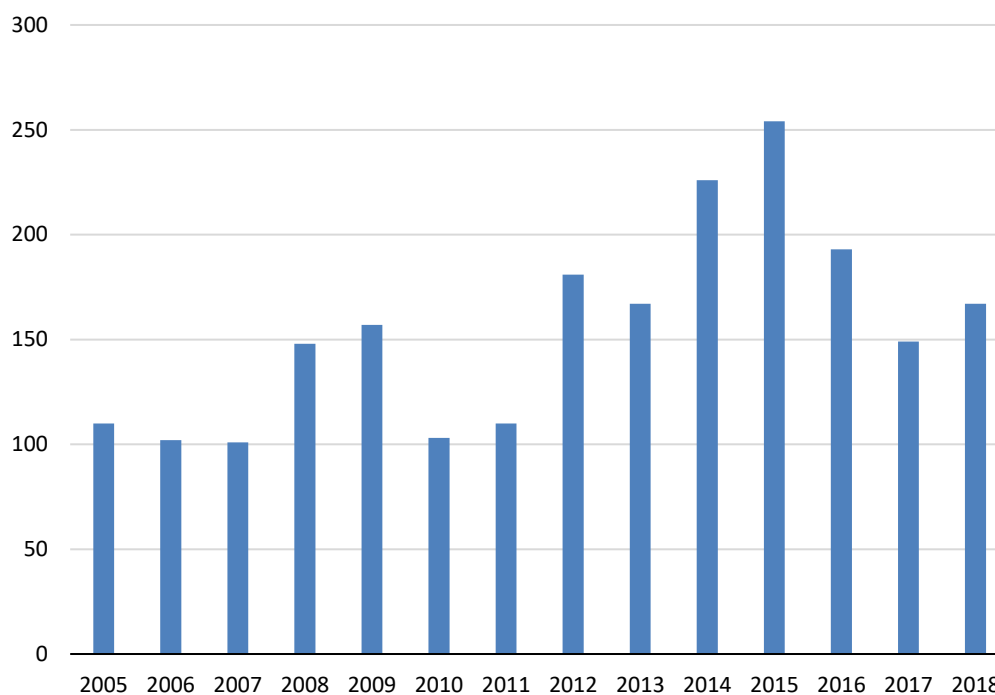
3.2 Rangaistuskäytäntö 2000-luvulla

Rangaistuskäytännön muutosten seuraamisen haasteina ovat tunnusmerkistöjen muutokset sekä lakiin eri vaiheissa tehdyt rangaistavuuden laajennukset. Kun tunnusmerkistöjen soveltamisalaa on eri vaiheissa laajennettu, eivät tuomittavat tapaukset ole enää törkeysasteeltaan samoja. Eri vuosia koskevat rangaistustiedot eivät siten välttämättä ole keskenään vertailukelpoisia. Kuviossa 10 esitellään rangaistuslajin valintaa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön perus- ja törkeässä tunnusmerkistössä. Rangaistuslajien käyttöä rikosnimikkeittäin esitellään myöhemmin luvussa 5.

Kuvio 10 Rangaistuslajin valinta 2005–2018 (Tilastokeskus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö)

Kuviossa 11 esitellään perusmuotoisesta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vuosina 2005–2018 tuomitut vankilavuodet. Ne lasketaan kertomalla ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituudet tuomittujen tapausten lukumäärillä. Vankilavuodet yli kaksinkertaistuivat vuoden 2011 uudistuksen jälkeen, mihin johti tunnusmerkistömuutosten, keskirangaistusten nousun sekä osin tapausmäärien kasvun yhteisvaikutus.

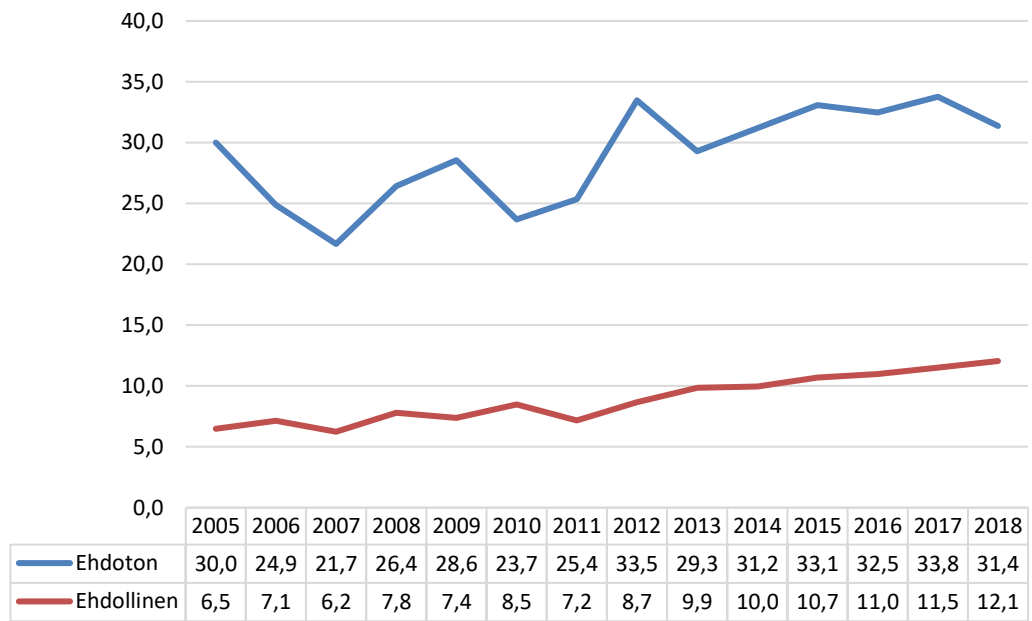
Kuvio 11 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 2005–2018, bruttovankeusvuodet (Tilastokeskus, ehdoton vankeus)

3.3 Rangaistuksen pituus

Kuviossa 12 esitellään perusmuotoisista ja törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomittujen vankeusrangaistusten keskiarvot kuukausina. Vuoden 2011 lainmuutos pidensi ehdottomia vankeusrangaistuksia kuusi kuukautta³ ja ehdollisia kolme kuukautta⁴. Muutos oli tilastollisesti merkitsevä molempien rangaistuslajien osalta.

³ Kahden otoksen t-testi (yhtä suuret varianssit) vuodet 2005–2011 (25,8 kk) vs. 2012–2018 (32,1 kk): $p < 0,001$.

⁴ Kahden otoksen t-testi (yhtä suuret varianssit) vuodet 2005–2011 (7,2 kk) vs. 2012–2018 (10,5 kk): $p < 0,001$.

Kuvio 12 Vankeusrangaistuksen pituus 2005–2018 (Tilastokeskus, perusmuotoinen ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö)

4 TUNNUSMERKISTÖN VALINTA

Tässä luvussa tarkastellaan tunnusmerkistön valintaa eri muuttujien pohjalta risitiintaulukoiden avulla. On kuitenkin tärkeä huomioida, että tekoa arvioidaan aina kokonaisuutena ja yhden törkeän piirteen täytyminen ei välttämättä kerro paljon teon kokonaistörkeydestä. Tässä luvussa esitellyt rikosnimikkeet kuvaavat tuomioiden vakavimpia rikoksia eli päärikoksia.

Aineistoluvussa esiteltiin eri rikosnimikkeiden määrät päärikoksina aineistossa ja tästä ilmeni suurimman osan päärikoksista olevan perusmuotoisia ja törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä sekä raiskauksia. Tunnusmerkistön valintaa esitelläänkin näiden neljän rikosnimikkeen osalta.

Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kvalifiointiperusteita ovat sukupuoliyhteys, nöyryyttävä tekotapa ja rikoksen oleminen omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle joko tämän iän tai kehitystason taikka tekijää kohtaan tuntemaan erityisen luottamuksen tai riippuvaisen aseman johdosta. Näiden tunnusmerkistöjen täyttymiseen vaikuttavat seuraavissa alaluvuissa käsiteltävät muuttujat. Muuttujien yhteyttä varsinaisiin kvalifiointiperusteisiin kuvataan myös esittelemällä niiden soveltamista aineiston tuomioissa.

Luvussa verrataan tuloksia myös vuoden 2011 lainmuutosta edeltävään rangaistuskäytäntöön (Hinkkanen 2009). Tässä vertailussa on tärkeä huomioida, että Hinkkasen aineistossa törkeänä tuomittuja tekoja oli huomattavasti vähemmän kokonaisuudessaan, mikä voi osaltaan vaikuttaa siihen, että ne olivat piirteiltään homogeenisempiä. Samalla tähän vaikuttavat kuitenkin myös tunnusmerkistöjen muutokset.

Huolimatta törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapausmäärien huimasta kasvusta, rikokset eivät vaikuta raaistuneen ainakaan jos mittarina käytetään sukupuoliyhteyksien osuutta teoissa. Hinkkasen (2009) vuodelta 2006 olevassa aineistossa sukupuoliyhteyden sisältäneiden tekojen osuus kaikista päärikoksena olleista perusmuotoisista ja törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäyttöistä oli 56 prosenttia. Tässä aineistossa vastaava osuus oli 46 prosenttia.

4.1 Tekotavan mukaan

Tekotavan suhdetta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön törkeysarvosteluun tarkasteltiin luvussa 2.4.1, jossa sitä myös verrattiin aiempaan oikeuskäytäntöön. Taulukossa 4 ovat mukana myös raiskaukset. Luvussa 2.4.1 todetun mukaisesti suurin käänne vuoden 2011 lainmuutoksen jälkeen on ollut sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen siirtyminen tuomittaviksi törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä. On hyvä huomioida, että tekotapojen sisälläkin saattaa esiintyä suurta vaihtelua teon törkeyden suhteen.

Taulukko 4 Rikosnimikkeen valinta tekotavan mukaan (prosentteina, %)

	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Sukupuoliyhteys johon sisältyy pakottamista	5	36	20	39	100	61
Sukupuoliyhteys	33	66	1	0	100	148
Koskettelu	83	16	1	0	100	125
Muut tapaamisen sisältäneet teot	100	0	0	0	100	10
Teko tapahtunut kokonaan verkossa	100	0	0	0	100	62
Yhteensä (%)	56	35	3	6	100	406
Yhteensä (N)	228	140	14	24	100	406

Raiskauksia tarkasteltaessa on huomioitava, että kahdessa tuomiossa vakavin rikos oli täysi-ikäiseen kohdistunut raiskaus, mutta tekijä oli tuomittu samalla rangaistuksella myös lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta. Rikoksesta koodatut muuttajat (kuten tekotapa) kuvaavat lapseen kohdistunutta vakavinta rikosta. Tästä syystä näyttää siltä, että kaksi raiskausta eivät sisällä pakottamista sukupuoliyhteyteen. Lisäksi taulukkoa tarkasteltaessa on muistettava jo luvussa 2.4.1 mainittu seikka, että viisitoista kahdestakymmenestä kahdesta törkeän tekemuodon teosta, jotka sisältävät sukupuoliyhteyden ja pakottamista, on tuomittu myös raiskausrikoksina. Näin yhteensä 51 tekoa 61:stä sukupuoliyhteyden pakottamisen elementtejä sisältäneestä teosta on tuomittu raiskauksina eli raiskauksena tuomitsematta on jäänyt 16 prosenttia.

Raiskausrikosten tunnistaminen vaikuttaa tämän perusteella parantuneen reilussa kymmenessä vuodessa, kun Hinkkasen (2009) tutkimuksessa vastaava prosentti oli 30. Tähän liittyen on huomioitava, että pakottaminen on saatettu merkitä tutkimuksissa eri perustein. Tässä tutkimuksessa pakottamista sisältäviksi merkittiin myös tekoja, jotka eivät täytä raiskauksen tunnusmerkistöjä, mutta sisältävät esimerkiksi jälkikäteistä uhkaamista teon paljastamisella.

Sukupuoliyhteys kuuluu törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöön ja suurin osa sukupuoliyhteyden sisältäneistä teoista onkin arvioitu törkeinä. Teon arvioiminen törkeänä vaatii kuitenkin myös kokonaistörkeysvaatimuksen täytymisen. Tästä syystä lainmuutoksen jälkeenkin osa sukupuoliyhteyden sisältäneistä teoista arvioidaan perusmuotoisina, jos oikeus ei katso teon olleen kokonaisuutena arvostellen törkeä. 49 sukupuoliyhteyden sisältänyttä tekoa on tuomittu perusmuotoisena lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Ainoastaan yksi näistä teoista on tapahtunut ennen 2011 lainmuutosta. Vajaassa puolessa tapauksista (n=21) tekijää on syytetty törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, mutta teko on tuomittu käräjä- tai hovioikeudessa perusmuotoisena lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä.

Rajoitussäännöstä koskevan lain esitöiden (HE 282/2010 vp, 105) mukaan teko, joka sisältää sukupuoliyhteyden, voitaisiin arvioida perusmuotoiseksi esimerkiksi tekijän ja uhrin välisen seurustelusuhteen takia, jos rajoitussäännös ei

kuitenkaan tulisi tilanteessa käytettäväksi. Useissa perusmuotoisina arvioiduissa, sukupuoliyhteyden sisältäneissä, tuomioissa tekijä oli parikymppinen ja uhri 13–15-vuotias sekä lähes puolissa tapauksista (n=23) osapuolet olivat jonkinlaisessa seurustelusuhteessa. Syitä, joita tuomioissa esitettiin törkeän tekemuodon hylkäämiselle, olivat esimerkiksi juuri uhrin ja tekijän välinen pieni ikäero tai seurustelusuhde, uhri oli valehdellut oman ikänsä tekijälle, uhrin iän oleminen lähellä suojaikärajaa (tällöin suurempikin ikäero katsotaan pienemmäksi), muiden tunnusmerkkien täyttymisen puuttuminen tai teon lyhyt kesto.

Koskettelua vakavimpana tekotapana sisältäneistä teoista suurin osa tuomittiin perusmuotoisena lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Jotta koskettelua sisältänyt teko tuomittaisiin törkeänä, siltä usein vaaditaan muita törkeitä elementtejä, kuten luottamuksen väärinkäyttöä tai pitkäkestoisuutta. Näissä tapauksissa tekijänä on usein lapsen sukulainen. Neljäs tekotapaluokka on muita huomattavasti pienempi. Se sisältää teot, jotka on tehty kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, mutta eivät sisältäneet kosketusta.

Verkossa tapahtuneet teot arvioitiin neljästä yleisimmästä rikosnimikkeestä ainoastaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Lisäksi muista rikosnimikkeistä päärikoksena oli mukana viisi lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin, yksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys ja yksi seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys. Yksi verkossa tapahtunut teko tuomittiin käräjäoikeudessa törkeänä, mutta hovioikeus alensi tuomion perusmuotoiseksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Tuomiossa oli kyse tapauksesta, jossa 25-vuotias mies keskusteli viikon ajan netissä 9-vuotiaan tytön kanssa lähettämällä tälle kuvia, joissa sukupuoliyhteyttä loukkaavalla tavalla esitetään lasta sekä omasta sukupuolielimestään ja saanut tytön lähettämään kuvia omista rannoistaan ja sukupuolielimestään. Käräjäoikeus perusteli törkeysarviointia uhrin nuorella iällä ja alhaisella kehitystasolla sekä osapuolten välisellä suurella ikäerolla, mutta hovioikeus katsoi, etteivät nämä piirteet yksin tehneet teosta törkeää sen lyhyt kesto ja muuten lievä laatu huomioiden.

Kaksi verkossa tapahtunutta tekoa sisälsi myös uhkailun elementtejä. Toisessa 19-vuotias mies kävi seksuaalissävytteistä keskustelua 14-vuotiaan tytön kanssa netissä muutaman kuukauden ajan, sai tämän lähettämään kymmeniä alastonkuvia itsestään ja uhkasi julkaista kuvat netissä, jos uhri ei lähettäisi lisää kuvia. Mies tuomittiin 4 kuukauden ehdolliseen vankeuteen. Toisessa 24-vuotias mies lähetti 13-vuotiaalle tytölle alastonkuvia ja pyysi tätä lähettämään kuvia itsestään viestien sisältäessä uhkailua. Mies tuomittiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 6 kuukauden ehdolliseen vankeuteen ja 50 päiväsakkoon.

Rikosnimikkeen valintaan vaikuttaa myös tekotavan nöyryyttävyys, joka on sekä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön että törkeän raiskauksen yksi ankaroittamisperuste. Kvalifiointiperustetta käytettiin huomattavasti harvinaisemmin kuin muita ankaroittamisperusteita. Teonpiirteitä, jotka johtivat nöyryyttävyyskvalifiointiperusteen käyttöön olivat esimerkiksi sukupuoliyhteyden kuvaaminen, teolla oli useita tekijöitä tai katselijoita, tekoa jatkettiin uhrin kielloista huolimatta ja tekijä kehotti uhria olemaan hiljaa tai sukupuoliyhteyteen pakottaminen kohdistui peräaukkoon.

4.2 Uhrin iän mukaan

Uhrille iän tai kehitystason vuoksi omiaan aiheutuva erityinen vahinko on yksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kvalifiointiperuste. Kuitenkaan pelkätään se, että lievä teko kohdistuu nuoreen lapseen, ei yksin riitä teon törkeänä tuomitsemiseen. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön perustunnusmerkistöä ja törkeää tekemuotoa onkin molempia sovellettu eri ikäisiin uhreihin kohdistuneissa teoissa. Rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen esitöissä (HE 6/1997 vp, 182) mainittiin, että uhrin ikä vaikuttaa teon paheksuttavuuteen sekä rangaistuksen määräämiseen. Erityisesti teon sisältäessä sukupuoliyhteyden, tekoa voidaan pitää sitä vakavampana, mitä nuorempi uhri on.

Hinkkanen (2009, 32–33) nostaa esiin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lain esitöissä esitetyn huomion siitä, että erilaiset teot ovat eri tavoin vahingollisia eri ikäisille lapsille. Lähtökohtaisesti tekoa on pidettävä sitä vahingollisempana, mitä nuorempi uhri on. Kuitenkin esimerkiksi pornografisen elokuvan näyttäminen sylivauvalle aiheuttaa tälle oletettavasti lievempiä seurauksia kuin lapselle, joka kykenee ymmärtämään näkemänsä. Teon vahingollisuus saattaa jälleen vähentyä uhrin iän karttuessa, vanhemman lapsen ehkä jo ymmärtäessä materiaalin luonteen. (Mt. ks. myös HE 6/1997 vp, 182.)

Taulukossa 5 esitellään uhrin iän suhdetta rikosnimikkeen valintaan. Raiskausten osalta taulukko antaa ymmärtää, että kaikki alle 14-vuotiaisiin kohdistuneet raiskaukset on arvioitu törkeinä. Nuorempiinkin uhreihin kohdistuneita raiskauksia on kuitenkin arvioitu perusmuotoisina, mutta näiden osalta lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on tuomittu törkeänä, jolloin se on päätynyt tuomion pääririkokseksi.

Taulukko 5 Rikosnimikkeen valinta uhrin iän mukaan (prosentteina, %)

	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
1	0	100	0	0	100	1
3	0	50	0	50	100	2
4	50	50	0	0	100	4
5	75	0	0	25	100	4
6	62	38	0	0	100	13
7	55	45	0	0	100	11
8	25	75	0	0	100	8
9	69	31	0	0	100	13
10	69	15	0	15	100	13
11	55	45	0	0	100	22
12	66	31	0	3	100	32
13	62	34	0	4	100	73
14	60	35	1	4	100	98
15	52	39	3	5	100	88
16	27	7	33	33	100	15
17	11	0	56	33	100	9
Yhteensä (%)	56	35	3	6	100	405
Yhteensä (N)	227	140	14	24	100	405

Ennen 2011 lainmuutosta törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä arvioitiin enimmäkseen tekoja, joissa uhri oli alle 10-vuotias ja tätä vanhempien uhrien kohdalla törkeinä tuomittiin vain yksittäisiä tekoja (Hinkkanen 2009, 37–38). Taulukosta 5 kuitenkin näkyy, että nyt myös tätä vanhempiin ja lähellä suojaikärajaa oleviin uhreihin kohdistuneita tekoja tuomitaan törkeinä varsin suurina osuuksia. Kyseessä tuskin on silti iän ja kehitystason vuoksi aiheutuvaa vahinkoa kuvaavan kvalifiointiperusteen tulkinnanmuutos, vaan kehitys luultavasti pohjaa sukupuoliyhteyden sisältämien tekojen törkeysarvioinnin muutokseen.

Yhtenä rikoslain 20 luvun uudistusta valmistelevan työryhmän tehtävänä on muodostaa ikäraja, jota nuorempi ei kykene antamaan suostumusta sukupuoliyhteyteen lainkaan, jolloin kaikki tätä ikää nuorempien kanssa tapahtuneet sukupuoliyhteydet tulisivat tuomittaviksi raiskausrikoksina. Nuoriin uhreihin kohdistuneita, sukupuoliyhteyden sisältäneitä, tekoja tullaankin tarkastelemaan tarkemmin raportin viimeisessä luvussa.

4.3 Tekijän ja uhrin suhteen mukaan

Vastaajan ja asianomistajan välisen suhteen rooli teon törkeysarvostelussa muistuttaa paljon asianomistajan iän vaikutusta: uhrin nuori ikä tai asianosaisten läheinen suhde seurustelusuhteita lukuun ottamatta lisää teon törkeyttä, mutta mikäli teko on muilta osilta hyvin lievä, suhde tuskin riittää kokonaistörkeyden arvioinnissa tekemään teosta törkeää. Suhde esiintyy välillisesti törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kvalifiointiperusteena 2c, jonka mukaan rikos on törkeä, jos se on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi. Tekijän ja uhrin välisen suhteen yhteyttä teon törkeysarvosteluun kuvataan taulukossa 6.

Taulukko 6 Rikosnimikkeen valinta tekijän ja uhrin välisen suhteen mukaan (prosentteina, %)

	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Vanhempi	22	61	0	17	100	18
Isä- tai äitipuoli	66	24	7	3	100	29
Muu lähisukulainen	47	50	0	3	100	32
Muu sukulainen	73	18	0	9	100	11
Muu läheinen tai lapsesta vastaava hlö	42	54	4	0	100	26
Seurustelukumppani	53	33	7	7	100	43
Kaveri / ystävä	56	22	11	11	100	9
Tuttava	49	33	8	10	100	76
Nettituttu	65	34	0	1	100	85
Vieras	60	32	2	6	100	47
Ei käy ilmi tuomiosta	77	16	0	7	100	31
Yhteensä (%)	56	34	3	6	100	407
Yhteensä (N)	229	140	14	24	100	407

Luottamussuhteeseen pohjautuvaa kvalifiointiperustetta sovelletaan erityisesti vanhemman, vanhemman kumppanin, muun sukulaisen ja sukulaisen kumppanin tai muun läheisen taikka lapsesta vastaavan henkilön osalta. Kaikissa edellisissä ryhmissä on kuitenkin myös tekoja, joita ei arvostella törkeinä.

Hinkkasen (2009) aineistossa törkeää tekemuotoa sovellettiin 45 prosentissa lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä, joissa tekijänä oli uhrin vanhempi. Tämän tutkimuksen aineiston päärivoksi olevista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä (n=370, vanhempien ollessa rikoksentehtäjinä n=15) 73 prosentissa. Vanhemman puolison tai seurustelukumppanin ja sijaisvanhempien osalta prosenttiluku oli Hinkkasella 11, tässä aineistossa 27 (n=26). Muiden sukulaisten osalta hyväksikäyttö arvioitiin Hinkkasen tutkimuksessa törkeänä 18 prosentissa tapauksista. Yksittäisissä tapauksissa tekoa pidettiin törkeänä silloin, kun tekijänä oli iso-vanhempi, jonka suhde uhriin oli läheinen. Tämän tutkimuksen aineistossa 44 prosenttia muiden sukulaisten tekemistä (n=41) arvioitiin törkeinä. Ennalta tuntemattomien henkilöiden tekoja tuomittiin Hinkkasen aineistossa 21 prosentissa tapauksista törkeinä, kun tässä aineistossa luku oli 36 (n=44).

Tekijän ja uhrin läheinen suhde voi toimia kvalifiointiperusteen toteuttajana, mutta myös tekijän ja uhrin hyvin etäinen suhde voi joissakin tapauksissa ankaroittaa teon arviointia. Esimerkiksi Hinkkasen (2009, 39) aineistossa vieraan tekijän tekemiä rikoksia arvioitiin jossain tapauksissa nöyryyttäväksi osapuolten suhteesta johtuen. Tämän tutkimuksen aineistossa törkeinä tuomituissa teoissa, joissa osapuolet eivät ole tunteneet etukäteen, on usein ollut kysymys siitä, että uhria huomattavasti vanhempi tekijä ja uhri ovat tavanneet kaupungilla ja päätyneet vastaan-asuntoon, jossa he ovat olleet sukupuoliyhteydessä. Osassa teoista sitä, etteivät osapuolet tunteneet etukäteen on käytetty perusteena teon törkeysarvioinnissa.

Rikoksen osapuolten seurustelusuhde toimii puolestaan usein teon vakavuutta lieventävänä seikkana. Silti 14 tapauksessa tuomion päärivoksi ollut lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on arvioitu törkeäksi seurustelusuhdesta huolimatta. Näin siis 38 prosenttia seurustelukumppanien tekemistä rikoksista tuomittiin törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä. Hinkkasen (2009) aineistossa seurustelukumppanien tekemistä rikoksista ei arvioitu törkeinä yhtäkään. Kaikki tässä aineistossa törkeinä arvioidut 14 tapausta sisälsivät sukupuoliyhteyden, lisäksi neljä sisälsi pakottamiseen tai uhkaamiseen liittyviä elementtejä ja yksi näistä tuomittiin myös perusmuotoisena raiskauksena, kahdessa tapauksessa tekijä painosti uhria ja kolmannessa pahoinpiteli tätä. Näiden piirteiden lisäksi törkeysarviointiin seurustelusuhdeissa vaikuttivat esimerkiksi osapuolten suuri ikäero, teon kesto, tekijän uhrille tarjoamat päihteet sekä teon sisältämät hyväksikäytönomaiset piirteet.

Yksi tekijä, joka saattaa vaikuttaa seurustelusuhdeiden arviointiin törkeinä hyväksikäyttöinä on aineiston kirjaamistapa, jonka mukaan seurustelusuhdeksi merkittiin kaikki seurustelunomaiset suhteet. Todellisuudessa nämä suhteet saattavat sisältää hyväksikäytön elementtejä ja osapuolten ikäero saattaa olla suuri. Päätös kaikkien seurustelunomaisten suhteiden merkitsemisestä seurusteluksi tehtiin, koska nuorten kohdalla seurustelun vakavuutta saattaa muutenkin olla hankala arvioida ulkopuolisen silmin ja pelkkien tuomioasiakirjan tietojen perusteella.

Seurustelukumppanien lisäksi muiden tuttavien tekemiä rikoksia ei Hinkkasen aineistossa arvioitu törkeinä lainkaan. Tämän tutkimuksen aineistossa puolestaan kaverien ja tuttavien tekemiä tekoja tuomittiin törkeinä. Muutos näiden tekijäryhmien tekojen arvioinnissa kuvastaa luultavasti sukupuoliyhteyden siirtymistä perusmuotoisen teon tunnusmerkistöstä törkeän teon tunnusmerkistöön – esimerkiksi seurustelukumppanien tekemistä teoista sukupuoliyhteys on yleisin (Hinkkanen 2009, 59). Myös rajoitussäännöksen tiukentuminen saattoi vaikuttaa nuorten keskinäisten suhteiden (seurustelusuhde, tuttavat, kaverit) arvioinnin tiukentumiseen. Oikeudellinen arviointi on siis tiukentunut tunnusmerkistöjen soveltamisalla.

Tuomioista, joissa tekijän ja uhrin suhde ei käy ilmi, selvä enemmistö on tuomittu perusmuotoisena lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tätä selittää luultavasti se, ettei lievemmän rangaistuksen takia suhdetta koeta niin tarpeelliseksi käydä läpi oikeudessa. Vastaavasti törkeissä teoissa suhde saattaa vaikuttaa jopa teon törkeysarvosteluun, jolloin se luonnollisesti useammin ilmenee myös tuomioasiakirjasta. Kuitenkin joissakin tapauksissa, joissa tekijä tunnusti teon, sen piirteitä ei juuri kirjattu tuomioasiakirjaan.

4.4 Teon keston mukaan

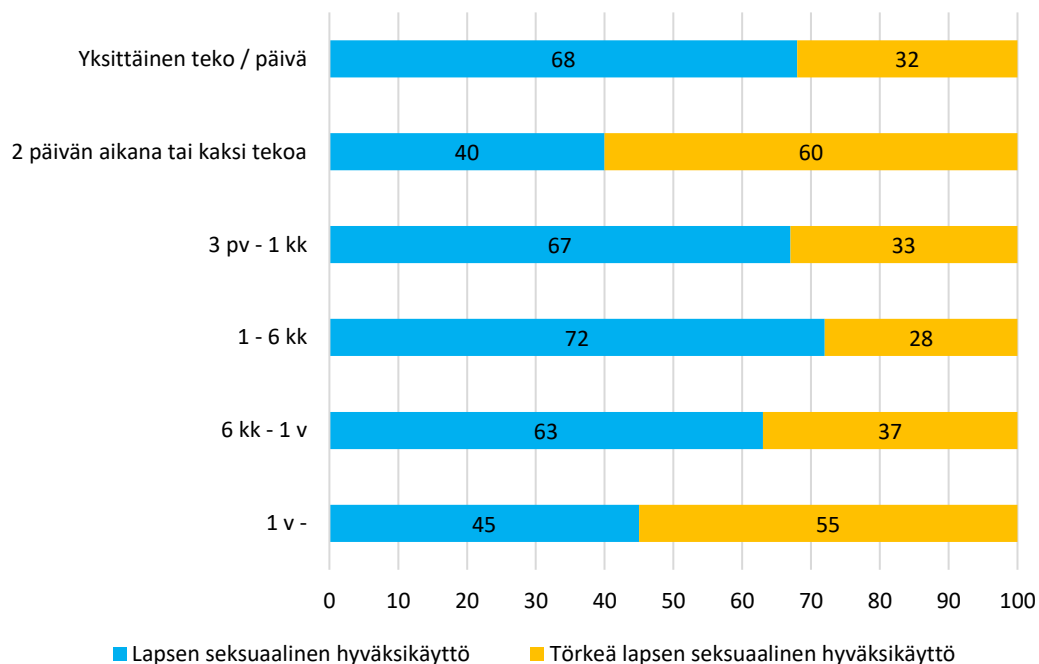
Perusmuotoisessa ja törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä kummasakin yleisin teon kesto on yksittäinen tekokerta, joiden osuus perusmuotoisista on 42 prosenttia ja törkeistä 33 prosenttia. Törkeissä tekemuodoissa toiseksi yleisin kesto-aika on yli vuoden kestäneet teot, joita on törkeissä tekemuodoissa suhteellisesti puolet enemmän kuin perusmuotoisissa teoissa (24 % ja 12 %). Taulukossa 7 esitellään rikosnimikkeen valinta teon keston mukaan.

Taulukko 7 Rikosnimikkeen valinta teon keston mukaan (prosentteina, %)

	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Yksittäinen teko / päivä	57	27	7	9	100	171
2 päivän aikana tai kaksi tekoa	38	56	6	0	100	32
3 pv - 1 kk	67	33	0	0	100	30
1 - 6 kk	69	27	0	4	100	77
6 kk - 1 v	59	35	0	6	100	34
1 v -	43	52	0	5	100	63
Yhteensä (%)	56	34	3	6	100	407
Yhteensä (N)	229	140	14	24	100	407

Hinkkasen (2009) aineistossa yli vuoden kestäneet teot erottuivat törkeysarvostelultaan selvästi muista kestoryhmistä – niistä 28 prosenttia arvioitiin törkeinä, kun puolesta vuodesta vuoteen kestäneistä teoista luku oli 14 prosenttia ja tätä lyhyemmissä teoissa neljästä kahdeksaan prosenttia. Kuviossa 13 esitetään Hinkkasen

(2009, 41) lukuja vastaavat prosenttimäärät tämän tutkimuksen aineistossa. Törkeiden tekemuotojen määrän lisääntyttä kuvio on hyvin erilainen kuin Hinkkasella ja törkeinä tuomittuja tekoja on jokaisessa kestoryhmässä huomattavasti Hinkkasen aineistoa enemmän. Suurin suhteellinen osuus törkeinä tuomittuja tekoja on kaksi päivää kestäneissä tai kaksi tekokertaa sisältäneissä teoissa. Ryhmä on kooltaan pienimpiä ja siinä sukupuoliyhteyden sisältäneiden tekojen osuus on suhteellisesti suurin. Niiden osuus on kaksi kolmasosaa ryhmän teoista, kun kaikissa muissa kestoryhmissä osuus on alle puolet.

Kuvio 13 Rikosnimikkeen valinta teon keston mukaan (2017–2018, päärikoksena lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=229) tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=140), prosentteina (%))

4.5 Uhrille aiheutuneiden seurausten mukaan

Perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön määritelmässä todetaan teon tunnusmerkkien täyttyvän, kun se on omiaan vahingoittamaan uhrin kehitystä. Törkeän tekemuodon yksi kvalifiointiperuste puolestaan on se, että teon kohteena on lapsi, jolle teko on tämän iän tai kehitystason puolesta omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa. Toisinaan teon oikeudellisessa arvioinnissa annetaan painoarvoa sille, jos uhrille on aiheutettu esimerkiksi vakava ja erityistä hoitoa vaativa psyykkinen vamma. Taulukossa 8 esitellään rikosnimikkeen valintaa suhteessa uhrin psyykkisen hoidon tarpeeseen.

Taulukko 8 Rikosnimike uhrille aiheutuneen psyykkisen hoidon tarpeen mukaan (prosentteina, %)

	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	Raiskaus	Törkeä raiskaus	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Ei mainintaa tai ei ole tarvinnut hoitoa	70	24	3	3	100	227
Tarvinnut vähintään yhden hoitokerran	38	48	4	10	100	177
Yhteensä (%)	56	35	3	6	100	404
Yhteensä (N)	226	140	14	24	100	404

Psyykkisen hoidon tarve jakaantuu epätasaisesti perusmuotoisten ja törkeiden tekojen uhrien välille. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhreista 30 prosentille aiheutui psyykkistä hoitoa vaativia seurauksia, kun törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhreista hoitoa sai puolet enemmän – 60 prosenttia. Vastaavasti perusmuotoisen raiskauksen uhreista puolet saivat psyykkisiin vammoihinsa hoitoa ja törkeiden raiskausten uhreista 75 prosenttia.

Uhrien hoidontarve on lisääntynyt Hinkkasen (2009) tutkimuksesta, jossa perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhreista 26 ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön uhreista 44 prosenttia vastaanotti tekojen jälkeen jonkinlaisia hoito- tai tukipalveluita. Aineisto ei kuitenkaan anna viitteitä tekojen raaistumisesta ja onkin mahdollista, että hoidontarpeen lisääntyminen heijastuu yleisestä noususta psyykkisen hoidon piirissä olevien nuorten määrässä. Nuorten erikoissairaanhoidossa tehtyjen psykiatristen ja neurokognitiivisten häiriöiden diagnoosien määrä on lisääntynyt tällä vuosituhanella 50 prosenttia (Gyllenberg 2019). Viitteitä siitä, että itse häiriöt olisivat lisääntyneet vahvasti ei kuitenkaan ole, vaan syyksi on esitetty muun muassa psyykkisen hoidon tarjonnan ja saatavuuden lisääntymistä sekä muutosta keskustelukulttuurissa. Myös kouluterveydenhuollon osuutta mielen-terveysongelmien tunnistamisessa on vahvistettu esimerkiksi vuonna 2011 annetulla valtioneuvoston asetuksella (Finlex 6.4.2011/338).

4.6 Rajatapauksia eri tunnusmerkistöjen välillä

Eri tekotapojen kirjo on lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa laaja, ja kuten aiemmassa tutkimuksessa (Hinkkanen 2009, Majamaa 2003) on havaittu, saman rikosnimikkeen alle mahtuu hyvin erilaisia tekoja. Oikeudelliseen arviointiin vaikuttavat varsinaisten tunnusmerkistöjen lisäksi monet muut tekoon, uhriin ja tekijään liittyvät piirteet. Seuraavaksi esitellään aineistosta nousseita tilanteita, joiden oikeudellinen arviointi on tapahtunut kahden tunnusmerkistön rajapinnoilla.

Valinta perusmuotoisen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön välillä

Sukupuolilyhteyden sisältävät teot siirtyivät arvioitaviksi lähtökohtaisesti törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä vuoden 2011 lainmuutoksessa (540/2011).

Teon arvioiminen törkeänä vaatii kuitenkin edelleen kokonaistörkeysvaatimuksen täyttymisen.

Erityisesti tapauksissa, joissa tekijä oli alle kolmekymppinen, uhri teini-ikäinen ja teko sisälsi yhden sukupuoliyhteyden, arvioinnissa oli nähtävissä perusteita sekä lievempään että vakavampaan tekemuotoon. Aineistosta löytyi esimerkiksi useita toisiaan hyvin vastaavia tapauksia, joissa 25–30-vuotias tekijä ja 12–14-vuotias uhri sopivat netissä seksin harrastamisesta, tapasivat ja uhri oli tekijän kanssa kerran oraalisisä sukupuoliyhteydessä. Näitä tekoja arvioitiin sekä perusmuotoisina että törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä, vaikka kaikkien teonpiirteet olivat suhteellisen samanlaiset ja kaikki teoista tapahtuivat vuoden 2011 jälkeen, saman lain voimassaoloaikana.

Uhrin iän merkitys raiskausarvioinnissa

Rikoslain 20 luvun uudistusta valmisteleavassa työryhmässä esitettiin toiveena, että raportissa esiteltäisiin mahdollisuuksien mukaan tapauksia, joiden oikeudellisessa arvioinnissa on pohdittu raiskauksen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön välillä tilanteessa, jossa nuoren lapsen ikä voisi olla peruste raiskaukselle. Nuoriin lapsiin kohdistuneita raiskauksia on aineistossa vähän, mutta siitä löytyi kaksi tuomiota, joissa päädyttiin eri lopputulemiin raiskausarvioinneissa, joiden keskeisin peruste oli uhrin nuori ikä.

Kuusivuotiaan uhrin kohdalla oikeus ei katsonut pelkän uhrin nuoren iän olevan peruste arvioida tekoa raiskauksena tekijän laitettua sukupuolielimensä kaksi kertaa uhrin suuhun. Kun kyseessä oli kolmevuotias uhri, oikeus puolestaan arvioi uhrin olleen nuoren ikänsä vuoksi täysin kykenemätön puolustamaan itseään ja muodostamaan ja ilmaisemaan tahtoaan ja tuomitsi tekijän törkeästä raiskauksesta tämän työnnettyä sukupuolielintään jonkin verran uhrin emättimeen ja peräaukkoon. Molemmat teoista tapahtuivat vuoden 2014 lainmuutosten jälkeen. Raiskauksen tunnusmerkistön täyttymistä pohdittaessa uhrin iän vaikutus osana puolustuskyvttömyyden arviointia voi siis toteutua osin ristiriitaisesti.

Yhdessä tuomiossa oikeus katsoi 11-vuotiaan uhrin olleen nuoruudesta ja kokemattomuudesta johtuvan avuttoman tilan takia kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan ja tuomitsi tämän isäpuolen raiskauksesta tämän työnnettyä sormensa uhrin sukupuolielimeen. Uhrin avuttomuuden arviointiin vaikuttavat kuitenkin iän lisäksi tämän kielitaidottomuus ja riippuvuus tekijästä tekohetkellä.

5 RANGAISTUSKÄYTÄNNÖN ANALYYSIA

Luvussa esitellään neljän yleisimmän rikosnimikkeen rangaistuskäytäntöä. Rikosnimikkeet kuvaavat tuomioiden päärikoksia.

Edellisessä luvussa esiteltyihin teonpiirteisiin nähden korkein oikeus on ratkaissaan KKO 2011:102 lausunut, että mitattaessa rangaistusta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kiinnitettävä huomiota teon vahingollisuuteen lapsen kehitykselle. Tähän vaikuttavat osapuolten suhteen läheisyys ja luottamuksellisuus, hyväksikäytön laatu eli tekotapa sekä tekokertojen lukumäärä ja kuinka pitkälle ajanjaksolle ne ajoittuvat.

5.1 Yleiskuvaus rangaistuslajien käytöstä tutkimusaineistossa

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikko on laaja ja tekomuotojen vaihtelu suurta. Tästä seuraten myös tuomittujen rangaistuslajien määrä on suuri. Taulukossa 9 esitellään aineistossa tuomitut rangaistuslajit neljän yleisimmän päärikoksen osalta.

Taulukko 9 Rangaistuslajin valinta aineistossa (prosentteina, %)

	Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	Sakko	Vain ehdollinen	Ehdollinen ja valvonta	Ehdollinen ja oheissakko	Vain YKP	Ehdollinen ja YKP	Ehdoton	Yhteensä (%)	Yhteensä (N)
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	3	3	67	7	6	2	10	3	100	229
Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	1	0	17	3	5	0	34	40	100	140
Raiskaus	0	0	21	29	7	0	21	21	100	14
Törkeä raiskaus	0	0	4	8	0	0	0	88	100	24
Yhteensä (%)	2	2	46	6	5	1	17	21	100	407
Yhteensä (N)	8	7	181	25	22	4	72	88	100	407

Aineiston yleisin tuomittu rangaistus on ehdollinen vankeus, mihin luultavasti vaikuttaa perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön suuri osuus tuomioiden päärikoksista. Viidennes rangaistuksista tuomitaan ehdottomina ja kolmanneksi yleisin rangaistuslaji on ehdollinen vankeus, jonka ohessa tuomitaan yhdyskuntapalvelua. Muita ehdollisen vankeuden ohessa tuomittavia seuraamuksia ovat sakko ja alle 21-vuotiaille rikoksenteijöille mahdollinen valvonta. Rikosnimikkeiden yleisten rangaistuskäytäntöjen ulkopuolella olevaa sakkorangaistusta on tuomittu seitsemässä tapauksessa.

Rangaistukseen on jätetty tuomitsematta kahdeksassa tapauksessa aineiston neljässä yleisimmässä rikosnimikkeessä. Koko aineistossa tuomitsematta jättämistä ollaan käytetty vain yhdessä tapauksessa enemmän. Näistä viidessä syynä oli tekijän kyvyttömyys ymmärtää tekonsa seurauksia: neljä tekijää tuomittiin syyntakeettomina ja yksi alentuneesti syyntakeisena. Muissa neljässä tapauksessa perusteina rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle esitettiin rangaistuk-

sen kohtuuttomuus suhteessa tekijän raskaaksi tulemiseen, työpaikan menetykseen tai mahdollisuuteen tekijän karkottamisesta (RL 6:12, 4. kohta) sekä teon johtuminen alaikäisen tekijän ymmärtämättömyydestä ja harkitsemattomuudesta (RL 6:12, 2. kohta).

Ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmä yleistyi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuskäytäntönä 2010-luvulla, jolloin sen tapausmäärät nousivat muutamista tapauksista vuodessa muutamiin kymmeneen (ks. luku 3.2 ja kuvio 10).

Seuraavaksi rangaistuslajin valintaa ja rangaistusten keskipituuksia tarkastellaan rikosnimike kerrallaan.

5.2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6)

Taulukossa 10 esitellään aineiston tapaukset, joissa päärikoksena on lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Näistä tuomioista 69:ssä oli mukana sivurikoksia. Ratkaisuja, joissa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö oli tuomion ainoa rikos, on siis yhteensä 160.

Taulukko 10 Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:6) rangaistukset 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	6	2,6				
Sakko	7	3,1	65,7*	70*	50*	80*
Vain ehdollinen	153	66,8	7,4	7,0	5,0	9,0
Ehdollinen ja valvonta	15	6,6	7,2	6,0	5,0	11,0
Ehdollinen ja oheissakko	14	6,1	10,9	10,0	6,0	15,8
YKP	4	1,7	138,8**	145**	121,3	150,0
Ehdollinen ja YKP	22	9,6	15,1	14,5	12,8	16,0
Ehdoton	8	3,5	13,0	12,0	5,3	21,3
Yhteensä	229	100,0				

* Päiväsakon lukumäärä, ** YKP:n pituus

Perusmuotoisesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomion päärikoksena tuomitaan suurimmassa osassa (67 %) tapauksia ehdollista vankeutta. Toiseksi yleisin rangaistuslaji on ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmä ja kolmanneksi ja neljänneksi niin ikään ehdollinen vankeus, jonka ohessa on tuomittu valvontaan tai oheissakkoon. Eri rangaistuslajien käyttö on hieman monipuolistunut lakimuutosta edeltävältä ajalta, jolloin ehdollisen osuus rangaistuksista oli noin 80 prosenttia (Hinkkanen 2009, 49). Tuohon lukuun saattoi tosin olla laskettuna joitakin oheisrangaistuksia, kuten oheissakkoa.

Aineiston tuomioiden antamisen aikaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikko oli vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen. Ehdotonta vankeutta tuomittiin kuitenkin vain muutamassa tapauksessa ja tällöinkin vankeustuomio oli noin vuoden pituinen. Ehdollisen vankeuden keskimääräinen

pituus oli useimmiten alle vuosi, ehdollisen vankeuden ja oheisrangaistuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun osalta yli vuosi.

5.3 Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7)

Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on päärikoksena aineiston 140 tuomiossa. Näiden rangaistuslajit esitellään taulukossa 11. Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö oli tuomion ainoa rikos 70 tapauksessa, joiden rangaistuslajit esitellään taulukossa 12.

Taulukko 11 Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:7) rangaistukset 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	2	1,4				
Ehdollinen	24	17,1	17,7	18,0	15,3	18,8
Ehdollinen ja valvonta	4	2,9	14,8	15,5	11,3	17,5
Ehdollinen ja oheissakko	7	5,0	21,0	22,0	18,0	24,0
Ehdollinen ja YKP	47	33,6	20,0	20,0	18,0	22,0
Ehdoton	56	40,0	36,6	32,5	26,0	43,8
Yhteensä	140	100,0				

Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yleisin rangaistuslaji on ehdoton vankeusrangaistus. Osuuttaan on kasvattanut voimakkaasti ehdollisen ja yhdyskuntapalvelun yhteisrangaistus, jota on tuomittu aineistossa lähes yhtä paljon kuin ehdotonta vankeutta. Muutos on yhteydessä muutoksiin rikosten tunnusmerkistöissä – ehdottoman vankeuden osuus on vähentynyt tuomioissa vuoden 2011 jälkeen, sillä sukupuoliyhteyden sisältäviä tekoja arvioidaan todennäköisemmin törkeinä, minkä seurauksena keskimääräinen törkeänä arvioitu teko on vähemmän vakava kuin ennen lainmuutosta. Ennen lainmuutosta törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tuomioista 80 prosenttia määrättiin ehdottomana (Hinkkanen 2009), nyt ehdottomien tuomioiden osuus on puolittunut 40 prosenttiin.

Törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista henkilöistä 14 prosenttia oli alaikäisiä, mikä saattoi vaikuttaa rangaistuskäytäntöön alentavasti, sillä alaikäisille ehdotonta vankeutta määrätään vain poikkeuksellisen vakavista teoista (rikoslain 6 luvun 9 §). Kuten luvussa 2.4.2 todettiin, 15–19-vuotiaiden rikoksentekijöiden määrä on kasvanut jonkin verran lainmuutosta edeltäneeltä ajalta, mikä saattaa olla yksi osasy syy ehdottoman vankeuden vähenemiselle.

Yhden rikoksen tapaukset

Rikoslain 20 luvun uudistusta valmisteleva työryhmä arvioi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten minimirangaistusten korottamista. Tästä syystä tarkastelemme törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä vielä niiden tuomioiden osalta, joissa kyseinen rikosnimike on ainoa vastaajalle tuomittu rikos. Tällöin syntyy selkein kuva vallitsevasta rangaistuskäytännöstä.

Taulukko 12 Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:7) rangaistukset 2017–2018, tuomiossa vain yksi rikos

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Ehdollinen	18	25,7	17,6	18,0	15,0	18,0
Ehdollinen ja valvonta	2	2,9	12,5	12,5	10,0	
Ehdollinen ja oheissakko	2	2,9	17,5	17,5	17,0	
Ehdollinen ja YKP	33	47,1	19,6	20,00	17,0	22,0
Ehdoton	15	21,4	27,9	24,00	18,0	29,0
Yhteensä	70	100,0				

Aineistossa on 70 tapausta, joissa törkeää lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on tuomittu ainoana rikoksena. Näissä tuomioissa rangaistus vaihtelee 1 vuoden 2 kuukauden ehdollisesta vankeudesta 5 vuoden 6 kuukauden ehdottomaan vankeuteen. 15 prosentissa tapauksista vastaaja oli alaikäinen ainakin teon alkaessa.

Ehdollinen vankeus. Tuomioista 55:ssä rangaistuksena oli ehdollista sekä mahdollista oheisrangaistusta. Seuraavaksi käsittelen näitä tuomioita hieman kasaa-vasti.

Näistä 41:ssä tekotapana oli sukupuoliyhteys, 10:ssä koskettelu ja neljässä pakottamisen elementtejä sisältänyt sukupuoliyhteys. 25:ssä tapauksessa rikos tapahtui yksittäisellä tekokerralla ja kuudessa kahdella kerralla. Kuudessa tapauksessa teko kesti yli vuoden. Yli puolessa teoista tekijä oli seurustelukumppani (n=8), tuttava (n=11) tai nettituttu (n=10). Kaikissa vain koskettelua sisältäneissä teoissa tekijä oli jonkinlaisessa vastuuasemassa uhriin nähden – isä (n=5), muu sukulainen (n=3) tai lasta teko hetkellä hoitanut henkilö (n=2).

Tyypiesimerkki näistä tapauksista on yksittäinen kerta, jolloin parikymppinen mies on ollut sukupuoliyhteydessä 13–15-vuotiaan tytön kanssa omassa asunnossaan. Tekijä ja uhri tunsivat toisensa entuudestaan netistä tai kavereiden kautta.

Ehdoton vankeus. Yhden rikoksen sisältäneistä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tuomioista ehdotonta vankeutta määrättiin 15 tapauksessa. Viidessä tuomiossa vankeuden pituus oli alle kaksi vuotta ja näistä neljässä rangaistuksen määräämiseen ehdottomana vaikutti vastaajan aiempi rikollisuus. Yhdessä tapauksista 1,5 vuoden vankeus määrättiin ehdottomaksi teon piirteiden takia.

Tekotapana oli 12 teossa sukupuoliyhteys, yhdessä sukupuoliyhteys, johon liittyy pakottamista ja kahdessa koskettelu. Vastaajan ja asianomistajan suhde vaihteli vieraasta ja tuttavasta perheenjäseneen. Seurustelukumppaneita, kave-reita ja nettituttuja aineistossa ei ollut ollenkaan. Molemmat vakavimpana tekota-pana koskettelua sisältäneet teot oli ehdollisen vankeuden tapaan tehty perhepii-rissä, tekijöinä olivat uhrin isä ja isoisoäidin avopuoliso.

Teon kesto jakaantui melko tasaisesti eri luokkien välille: neljä tekoa tapahtui yhdellä kerralla ja neljä kahdella, yksi teko tapahtui alle kuukauden aikana, kolme tekoa kuukauden ja puolen vuoden välisellä ajanjaksolla ja kolme tekoa kestivät pidempään kuin vuoden.

Kahden vuoden ja sitä pidemmistä ehdottoman vankeuden tuomioista (n=10) puolet tapahtuivat perhepiirissä, kahdessa tekijänä oli vieras, kahdessa luotta-mussuhteen lapseen omaava tuttava ja yhdessä tuttava, mutta teko sisälsi nöy-ryyttäviä piirteitä ja pakottamista.

5.4 Raiskaus (RL 20:1)

Perusmuotoinen raiskaus on päärikoksena 14 tuomiossa ja näistä kolmessa rais-kausrikos on kohdistunut alle 16-vuotiaaseen uhriin. Yhteensä 27:ssä aineiston tuomiossa on luettu syyksi alaikäiseen kohdistunut perusmuotoinen raiskausrikos ja alle 16-vuotiaisiin kohdistuneita raiskauksia on kaiken kaikkiaan 18. Suurim-massa osassa alle 16-vuotiaisiin kohdistuneista perusmuotoisista raiskauksista tekijä on tuomittu samalla myös törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, joka on tällöin tuomion päärikos. Seuraavaksi käsitellään kuitenkin tapauksia, joissa raiskaus on tuomion päärikos (taulukko 13).

Taulukko 13 Raiskauksen (RL 20:1) rangaistukset 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartili	3. kvartili
Ehdollinen	3	21,4	9,7	10,0	4,0	
Ehdollinen ja valvonta	4	28,6	15,5	16,0	11,0	19,5
Ehdollinen ja oheissakko	1	7,1	18,0	18,0		
Ehdollinen ja YKP	3	21,4	18,7	18,0	16,0	
Ehdoton	3	21,4	37,0	27,0	24,0	
Yhteensä	14	100,0				

Kolmesta täysin ehdollisesta vankeustuomiosta kahdessa raiskaus toteutettiin sor-mella ilman väkivaltaa ja näissä rangaistus oli alle vuoden pituinen. Kolmannessa käytettiin lievää väkivaltaa uhrin kiinnittämisen osalta. Ehdollisen ja valvonnan yh-teisrangaistus tuomittiin kolmelle 18-vuotiaalle sekä yhdelle 19-vuotiaalle tekijälle ja kahdessa tapauksessa tuomio koski myös lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Eh-dolliseen vankeuteen ja yhdyskuntapalveluun tuomittiin 19-, 20- ja 21-vuotiaat teki-jät, kaikki uhrin olivat 16–17-vuotiaita ja jokainen rikos oli tuomionsa ainoa.

Ehdotonta vankeutta alaikäiseen uhriin kohdistuneesta raiskausrikoksesta tuomittiin kolmessa tapauksessa. Näistä kahdessa oli vain yksi syyksiluettu rikos ja tuomioiden pituudet olivat 24 ja 27 kuukautta. Yhdessä tapauksessa tuomittiin

viiden vuoden tuomio, joka sisälsi kolme syyksiluettua rikosta (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen hyväksikäyttö sekä raiskaus).

Suurimmassa osassa perusmuotoisia päärikoksena olleita raiskauksia (n=12) tekoaika oli yksittäinen kerta.

Kahdessa tapauksessa, jossa perusmuotoinen raiskaus oli tuomion päärikoksena, raiskausrikos tapahtui vasta asianomistajan ollessa yli 18-vuotias. Tällöin tuomion tiedoista poimittiin vain alaikäiseen uhriin kohdistuneen rikoksen tiedot, eikä niitä käsitellä tarkemmin tässä raiskausten yhteydessä. Kyseiset tuomiot ovat kuitenkin mukana taulukossa, sillä siinä tarkastellaan rangaistuskäytäntöä raiskauksen ollessa päärikos.

5.5 Törkeä raiskaus (RL 20:2)

Aineistossa on 24 törkeää raiskausta, joista 16 kohdistui alle 16-vuotiaaseen asianomistajaan. Kaikissa jälkimmäisissä on siis vähintään yksi sivurikos – perusmuotoinen tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Kaikissa kahdeksassa 16–17-vuotiaaseen kohdistuneessa törkeässä raiskauksessa tuomittuja rikoksia on vain yksi. Taulukossa 14 esitellään kaikkien aineiston tuomioiden, joiden päärikoksena on törkeä raiskaus, rangaistukset.

Taulukko 14 Törkeän raiskauksen (RL 20:2) rangaistukset 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Ehdollinen	1	4,2	24,0	24,0		
Ehdollinen ja valvonta	2	8,3	22,5	22,5	21,0	
Ehdoton	21	87,5	46,8	36,0	32,0	58,0
Yhteensä	24	100,0				

Rangaistukset ovat kolmea tapausta lukuun ottamatta ehdotonta vankeutta, jonka keskipituus on 3 vuotta 11 kuukautta ja mediaani tasan kolme vuotta. Kolme ehdollista vankeusrangaistusta liittyivät tilanteisiin, joissa tekijät olivat alaikäisiä (kahdessa tapauksessa 15- ja yhdessä 17-vuotiaita).

Törkeiden raiskausten ehdottomat rangaistukset vaihtelivat 2 vuodesta 2 kuukaudesta 9 vuoteen vankeutta. Uhreista suurin osa oli 14–16-vuotiaita. Neljän pisin tuomion saaneen tekijän uhrin olivat maksimissaan 10-vuotiaita ja ainoat alle 12-vuotiaat törkeän raiskauksen uhrin. Kolme näistä neljästä teosta olivat myös ainoat törkeistä raiskauksista, joiden tekoaika oli yli vuoden. Kaikki nämä alle 12-vuotiaisiin kohdistuneet teot tapahtuivat perhepiirissä tekijän ollessa isä tai isäpuoli.

6 VERKOSSA TAPAHTUNEET RIKOKSET

Internetin ja sosiaalisen median käytön lisääntyminen on luonut uusia väyliä ja mahdollisuuksia lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Grooming-termiä käytetään usein yleiskielessä kuvaamaan lapsen seksuaalista houkuttelua netissä (Shannon 2008, 161). Lapsen houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin kuvaava rikoslain pykälä tuli luvussa 2.3 esitellyn mukaisesti voimaan 1.6.2011. Kuitenkin verkossa tapahtuvaa hyväksikäyttöä voidaan arvioida myös lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Luvussa 2.4.1 todettiin reilun neljäsosan (n=62) aineiston perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tapahtuneen kokonaan verkon välityksellä.

Tässä luvussa käsitellään verkossa tapahtuneita ja nettitutun tekemiä rikoksia, sillä ilmiö on uusi, eikä sitä olla vielä juurikaan käsitelty kotimaisessa tutkimuksessa. Ilmiön tarkastelu on perusteltua myös, koska nuoriin kohdistuva internetin välityksellä tapahtuva häirintä vaikuttaa kouluterveyskyselyn mukaan muusta seksuaalisesta häirinnästä poiketen lisääntyneen viime vuosina. Vuoden 2017 tulosten mukaan vajaa viidesosa 8. ja 9. luokkalaisista tytöistä oli kokenut vuoden aikana seksuaalista häirintää puhelimesta tai netissä, kun vuoden 2019 tulosten vastaava luku oli reilu neljäsosa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttaman Rikollisuustilanne 2017 -katsauksen mukaan internetin kautta tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä tarkastelleet tutkimukset ovat havainneet suhteellisen vähän fyysiseen kanssakäymiseen johtaneita rikoksia, kun taas verkossa tapahtuva hyväksikäyttö saattaa joissain muodoissa olla hyvinkin yleistä (Niemi & Lappi-Seppälä 2018, 95). Sama havainto tehtiin vuoden 2014 lapsiuhritutkimuksessa, jonka mukaan seksuaalista häirintää riven kielenkäytön merkeissä oli internetissä kohdannut 16 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ja seitsemän pojista. Kuitenkin nuoria, jotka olivat lopulta harrastaneet seksiä verkossa tutustumansa henkilön suostuttelusta ja painostamisesta johtuen, oli aineistossa alle prosentti. (Fagerlund ym. 2014, 106–108.)

Aineiston 438 tapauksesta 91:ssä (20,8 % kaikista tapauksista) eli viidesosassa tekijänä oli uhuriin netin kautta tutustunut tekijä. Näistä tapauksista lähes puolessa (n=43) rikos tapahtui kokonaisuudessaan verkossa eli siis niin ikään puolessa tapauksista (n=48) tekijän onnistui sopia tapaaminen kasvokkain uhrin kanssa. Tässä tutkimuksessa edeltävää kyselytutkimusta (Fagerlund ym. 2014) suurempi osuus netissä aloitetuista hyväksikäytöistä päättyi tekijän ja uhrin kohtaamiseen, mikä saattaa selittyä sillä, että nämä vakavammat teot tunnistetaan netissä tapahtuvaa häirintää paremmin, ne tulevat todennäköisemmin ilmi poliisille ja ne saattavat myös ylittää syytekyntyn ja päättyä oikeudenkäyntiin (sekä tuomittaviksi) lieviä tekoja helpommin. Myös ruotsalaisessa rikosilmoituksiin perustuvassa tutkimuksessa lähes 40 prosentissa verkon välityksellä tapahtuneista teoista tekijän onnistui houkuttella uhri tapaamiseen, joskin vain reilussa 20 prosentissa tapauksista oli todisteita siitä, että tapaamisilla oli tapahtunut jotakin rikoksen tunnusmerkit täyttävää (Shannon 2008).

Lähes kolmasosassa tutkimuksen aineiston tuomioita (n=134) hyväksikäyttö tapahtui osittain joidenkin viestimien välityksellä. Suurin osa näistä teoista sisältyy

kahteen seuraavaksi esiteltävään ryhmään, mutta 35 on sellaisia, jotka eivät sisälly seuraaviin alalokeroihin. Teon merkittiin sisältävän viestittelyä ainoastaan, mikäli viestinten välillä kommunikointi täytti rikoksen tunnusmerkistöjä ja mainittiin tuomioasiakirjassa yhtenä tekotapana. Tällöin esimerkiksi kaikkien nettitutun tekemien rikosten ei merkitty sisältävän viestittelyä, mikäli viestittely osapuolten välillä ei ollut seksuaalista. Näissä tapauksissa rikoksen tunnusmerkistöjä täyttävä teko tapahtui kasvokkain.

Seuraavissa alaluvuissa esitellään kahdenlaisia verkon kautta tapahtuneita tekoja ja niiden piirteitä: tekoja, jotka ovat tapahtuneet kokonaan verkon välityksellä ja tekoja, joissa verkossa uhriin tutustunut tekijä on onnistunut houkuttelemaan tämän kasvokkaiseen tapaamiseen.

6.1 Rikos tapahtunut yksinomaan verkon välityksellä

Tekoja, joissa tekijä ja uhri olivat tekemisissä ainoastaan verkon kautta, oli aineistossa 69. Osassa näistä (n=26) tekijäksi on kirjattu muu kuin nettitututtu. Lähes 40 prosentissa näistä 26:sta tapauksesta (n=10) osapuolten suhde ei tosin käy ilmi tuomioasiakirjasta, eli on mahdollista, että uhri ja tekijä ovat tutustuneetkin netissä. Tapauksissa, joissa tekijän ja uhrin suhde kävi ilmi, suhde oli tuttava tai muu läheinen henkilö. Yhdessä tapauksessa tekijä oli merkitty vieraaksi, kun tapauksessa oli tuomittu mies, joka katsoi verkon välityksellä videota, jossa toinen tekijä kosketteli lasta.

Verkon kautta tapahtuneet rikokset tuomittiin nimikkeillä lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin (n=5), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=62), lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yritys (n=1) ja seksuaaliseen tekoon pakottamisen yritys (n=1).

Tolvasen ja Forssin (2013) mukaan sosiaalisessa mediassa tapahtuville hyväksikäyttörikoksille on tyypillistä suurempi uhrimäärä, koska verkossa uhrien lähestyminen on helpompaa. Pelkästään verkossa tapahtuneiden tekojen keskimääräinen uhrien lukumäärä oli kuitenkin sama kuin koko aineiston keskiarvo (1,5). Myös tapausten, joissa tekijä tarjosi tai maksoi uhrille teosta jonkinlaista vastiketta, osuus oli lähes sama kuin koko aineistossa (10 prosenttia tästä ryhmästä, 9 prosenttia koko aineistosta). Uhrien sukupuolijakauman osalta ryhmä erosi aineistosta, sillä poikien osuus uhreista oli puolet suurempi (16 %) kuin koko aineistossa (8 %).

Ruotsalaisella rikosilmoitusaineistolla verkossa tapahtuneita lasten hyväksikäyttörikoksia tutkinut Shannon (2008, 167) havaitsi verkkoympäristöön rajoittuneissa hyväksikäytöissä kolme keskeistä piirrettä: tekijän ylläpitämä seksuaalinen keskustelu ja kysely (1), tekijä yritti tai onnistui saada uhrin lähettämään seksuaalista kuvamateriaalia itsestään (2) ja tekijä lähetti seksuaalista kuvamateriaalia uhrille (3). Nämä tekemuodot vaikuttavat myös tämän tutkimuksen aineistossa olevan keskeisiä verkossa tapahtuneissa rikoksissa.

Tämän tutkimuksen aineistossa tekijä sai uhrin lähettämään itsestään kuvia tai videomateriaalia verkossa 44 prosentissa (n=30) pelkästään verkon kautta tapahtuneista teoista. Näissä kuvissa uhri oli osittain tai kokonaan alasti. Tekijä puo-

lestaan lähetti uhrille kuvia tai videomateriaalia itsestään taikka muuta pornografista materiaalia reilussa puolessa tapauksista (n=36). Edelliset teot olivat usein päällekkäisiä, sillä yhteensä 25 tapausta ei sisältänyt kuvien lähettämistä kummankaan osapuolen taholta. Nämä tapaukset sisälsivät vastaajan lähettämiä seksuaalisia viestejä ja ehdotuksia esimerkiksi tapaamiseen tai siihen, että vastaaja voisi ostaa uhrilta seksiä.

Rangaistuskäytäntö

Verkon välityksellä tapahtuneista teoista suurin osa tuomittiin lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, jolloin rangaistuskäytäntökin noudatteli pääosin sen rangaistusasteikkoa. Kuitenkin verkossa tapahtuneita tekoja arvioitiin rangaistusasteikon alapäässä olevilla rangaistuksilla tekojen ollessa usein tunnusmerkistön lievemmästä päästä. Lapsen seksuaalisina hyväksikäyttönä tuomituista teoista määrättiin 80 prosentissa ehdollista vankeutta. Taulukossa 15 näkyvät verkossa tehtyjen rikosten tuomitut rangaistuslajit sekä rangaistusten pituudet.

Taulukko 15 Rangaistukset verkossa tapahtuneissa rikoksissa 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	3	4,3				
Sakko	5	7,2	61,0	70,0	43,0	75,0
Vain ehdollinen	52	75,4	6,2	6,0	4,0	7,0
Ehdollinen ja valvonta	1	1,4	5,00			
Ehdollinen ja oheissakko	6	8,7	8,2	6,0	5,8	10,5
Ehdollinen ja YKP	1	1,4	12,0			
Ehdoton	1	1,4	12,0			
Yhteensä	69	100,0				

6.2 Nettituttu houkutelut uhrin verkon kautta kasvokkaiseen tapaamiseen

Kuten tämän pääluvun alussa mainittiin, 48:ssä aineiston tuomiossa uhrin verkon kautta tutustuneen tekijän onnistui houkutellessa tämä kasvokkaiseen tapaamiseen. Näitä tekoja arvioitiin oikeudessa nimikkeillä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=17), edellisen yritys (n=1), törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (n=29) ja törkeä raiskaus (n=1). Tässä luvussa näitä tapauksia käsitellään tarkemmin.

Tapauksissa, joiden päär rikoksessa nettituttu houkutteli uhrin tapaamiseen, oli keskimäärin 3,2 uhria tuomiota kohden. Luku on huomattavasti koko aineiston keskiarvoa (1,5) suurempi, mikä johtunee siitä, että juuri tässä ryhmässä on useita tapauksia, jossa uhreja oli huomattavan monta. Kuudessa tuomiossa uhreja oli kymmenen tai enemmän (enintään 19). Näissä kaikissa tuomioissa tekijät olivat systemaattisesti etsineet lasten seuraa netistä ja houkutelleet näitä tapaamiseen. Kaikissa kuudessa tapauksessa tekijän onnistui houkutellessa yhdestä neljään uhria kasvokkaiseen tapaamiseen ja suurimman osan kanssa hyväksikäyttö tapahtui

verkossa. Rangaistusten kesto vaihteli näissä tuomioissa reilusta kolmesta vuodesta kahdeksaan vuoteen vankeutta.

Shannon (2008, 172) jakaa tapaukset, joissa nettittavuus eteni kasvokkaiseen hyväksikäyttöön, kolmeen eri ryhmään, joissa tekijä houkutteli uhrin tapaamiseen: lupaamalla tälle töitä mallina (1), tarjoamalla tälle korvauksen seksuaalisesta teosta (2) tai luomalla tämän kanssa kaverillisen tai romanttisen suhteen (3). Tässä aineistossa oli erityisesti kahden jälkimmäisen ryhmän kaltaisia tilanteita, joita kuvataan seuraavaksi.

Neljäsosassa tapauksista, joissa nettittu houkutteli uhrin verkon kautta kasvokkaiseen tapaamiseen (n=12), tekijä maksoi uhrille vastikkeen teostaan. Kolmessa tapauksessa uhri itse pyysi korvausta tekijältä – kahdessa uhri myi seksuaalipalveluita netissä ja kolmannessa tutustuttuaan netissä tekijään pyysi tältä päihteitä ja oli tämän kanssa myöhemmin sukupuoliyhteydessä. Koko aineistossa oli 41 tapausta, joissa oli merkitty tekijän tarjonnan tai maksaneen taikka uhrin pyytäneen vastiketta. Vastike tarkoitti useimmin alkoholia, tupakkaa tai rahaa, yhdessä tapauksessa tekijä myös osti uhrille kaksi puhelinta.

Shannonin kolmatta ryhmää kuvaavia tapauksia oli myös aineistossa useita. Näissä tekijä loi kaverillisen tai romanttisen suhteen uhrin kanssa. Osassa tapauksista tekijä saattoi myös valehdella ikänsä esittäen uhrin ikätoveria saaden tämän näin paremmin houkutelua tapaamiseen. On kuitenkin huomioitava, että tapaukset, joissa tekijän ja uhrin suhdetta kuvattiin tuomioasiakirjassa seurustelunomaisena suhteenä, merkittiin aineistoon seurustelusuhteeksi, vaikka osapuolet olivat tutustuneet netissä.

Tekijä ja uhri tapasivat useimmiten tekijän asunnossa (n=25). Yhdeksässä tapauksessa he tapasivat tekijän autossa, viidessä tapauksessa tapaamispaikkaa ei mainittu ja lopuissa teoissa tapaamispaikat olivat erilaisia, esimerkiksi ostoskeskuksessa tai ulkona. Uhrien sukupuolten suhde oli ryhmässä lähellä koko aineiston lukua, ryhmän uhreista poikia oli 6 prosenttia kun koko aineistossa poikia oli 8 prosenttia uhreista.

Rangaistuskäytäntö

Nettittun kasvokkain toteuttamien rikosten rangaistuskäytäntöön vaikuttaa keskeisesti, millä nimikkeellä rikos on tuomittu. Suurin osa (60 %) ryhmän rikoksista tuomittiin törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ja lähes puolet (45%) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituista ehdottomaan vankeuteen. Perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä tuomituista 60 prosenttia tuomittiin pelkkään ehdolliseen vankeuteen.

Taulukossa 16 esitellään nettittun kasvokkain tekemien rikosten saamat rangaistukset rangaistuslajeittain ja niiden keskiarvoin. Rangaistusten keskiarvot ovat huomattavasti verkossa tapahtuneiden rikosten rangaistuksia korkeampia.

Taulukko 16 Rangaistukset nettitutun kasvokkain tekemissä rikoksissa 2017–2018

	N	%	Keskiarvo	Mediaani	1. kvartiili	3. kvartiili
Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	1	2,1				
Vain ehdollinen	18	37,5	13,0	14,0	7,8	18,0
Ehdollinen ja valvonta	5	10,4	6,6	6,0	5,0	8,5
Ehdollinen ja YKP	9	18,8	20,8	22,0	19,0	23,5
Ehdoton	15	31,3	39,9	37,0	30,0	44,0
Yhteensä	48	100,0				

7 NUORIIN UHREIHIN KOHDISTUNEET SUKUPUOLIIHTEYDET

Rikoslain 20 luvun uudistusta valmisteleavan työryhmän asettamispäätöksessä toivottiin tässä tutkimuksessa kiinnitettävän huomiota erityisesti lapsen iän merkitykseen sukupuoliihteyden sisältävien tekojen oikeudellisessa arvioinnissa. Tästä seuraten tutkimuksessa tarkasteltiin erikseen nuoriin uhreihin kohdistuneita rikoksia, jotka sisälsivät sukupuoliihteyden. Tässä tarkastelussa nuoriksi rajattiin uhrin, jotka olivat rikoksentekehoketkellä alle 13-vuotiaita.

Tutkimuksen aineistossa oli 39 tuomiota, joissa vakavin rikos kohdistui alle 13-vuotiaaseen asianomistajaan ja sisälsi sukupuoliihteyden. Järjestimme nämä tuomiot niiden saamien rangaistusten mukaan seitsemään eri kategoriaan ja kuvaamme seuraavaksi keskeisimmät havainnot tuomioiden tarkastelusta. Käsiteltävien tuomioiden tiivistelmät esitettiin anonymisoituina ja ilman tunnistetietoja työryhmän käyttöön, mutta julkaistavassa raportissa niitä ei esitellä. Tässä luvussa esitellään kuitenkin yhteenveto siitä, minkälaisia rangaistuksia erityyppisistä teoista on annettu.

Taulukosta 17 käy ilmi eri rangaistusvyöhykkeet ja niillä olevien tuomioiden määrät. Kuusi tekoa tuomittiin lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ja 33 törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä, joista osa tuomittiin myös raiskausrikoksena. Rangaistusvyöhykkeet valittiin ehdollisen ja ehdottoman vankeuden eroihin perustuen, pidempien vankeuksien osalta lähinnä niin, että ryhmät olisivat suhteellisen saman kokoisia.

Vajaassa kolmasosassa tuomioista (n=11) tekijä oli alaikäinen ja yhteensä 17 tapauksessa alle 21-vuotias. Ehdollisena tuomituista rangaistuksista (n=18) reilusti yli puolet (n=10) tuomittiin alaikäisille tekijöille ja alle 21-vuotiaille tekijöille tuomittiin yli 80 prosenttia (n=15) ehdollisista rangaistuksista. Yli kolmen vuoden pituista vankeusrangaistusta ei tuomittu yhdellekään rikoksen tekoajkaan alle 21-vuotiaille tekijälle. Törkeänä tuomittiin 85 prosenttia (n=33) kaikista sukupuoliihteyden sisältäneistä alle 13-vuotiaisiin kohdistuneista hyväksikäytöistä. Näistä 12:sta (36 %) rangaistuksena oli ehdollinen vankeus (+mahd. oheisseuraamus), yhdessä (3 %) jätettiin rangaistukseen tuomitsematta ja 20:ssä (61 %) tuomittiin ehdottomaan vankeuteen.

Taulukko 17 Rangaistuskäytäntö alle 13-vuotiaisiin uhreihin kohdistuneissa sukupuolilyhteyksissä, tekijöiden ikäryhmät eroteltuna prosenttiosuuksina (%)

	Lkm	%	15-17- vuotiaat	18-20- vuotiaat	Yli 21- vuotiaat
Perusmuotoiset lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt:	6	15	50	17	33
I. 4 kk - 1,5 v ehdollista vankeutta	6	100	50	17	33
Törkeät lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt:	33	85	24	15	61
II. Alle 2 v ehdollista vankeutta (+ mahd. oheisseuraamus)	7	22	57	29	14
III. 2 v ehdollista vankeutta (+ mahd. oheisseuraamus)	5	15	60	40	0
IV. Alle 3 v vankeus	4	12	25	25	50
V. 3 - 4 v vankeus	5	15	0	0	100
VI. 4 - 6 v vankeus	5	15	0	0	100
VII. Yli 6 v vankeus	6	18	0	0	100
Jätetty rangaistukseen tuomitsematta	1	3	0	0	100
Yhteensä	39	100	28	15	57

Rangaistusalueiden tapausten kuvailua

I. 4kk–1,5 v ehdollista vankeutta. Puolessa perusmuotoisista teoista tuomittu oli teon aikaan 15-vuotias ja rikosta ei syytettykään törkeänä, kaikissa kolmessa täysi-ikäisen tekemässä teossa puolestaan rikosnimike alentui oikeudenkäynnissä. Näistä yhdessä teon nimikettä laskettiin useista sukupuolilyhteyksistä huolimatta, koska tekijällä ja uhrilla oli seurustelusuhde ja tekijä oli kehitykseltään häiriintynyt ja ikäistään nuoremman tasolla, toisessa tekijän ja uhrin välillä ei katsottu olevan luottamussuhdetta ja tunnusmerkistöä laskettiin kahdesta muusta toteutuneesta kvalifointiperusteesta huolimatta ja kolmannessa tekoa ei katsottu törkeäksi, sillä tekijän ei katsottu määrätietoisesti houkutelleen uhria tapaamiseen, uhri oli tietoinen vastaajan seksuaalisesta motiivista ja ainoa tapaamiskerta kesti vain puoli tuntia.

II. Alle 2 v ehdollista vankeutta (+ mahd. oheisseuraamus). Törkeän tekemuodon rangaistusasteikon alimmalla tasolla ovat teot, joista on tuomittu 1–2 vuotta ehdollista vankeutta. Tällä rangaistusvyöhykkeellä on tuomittu reilu viidesosa (n=7) törkeinä tuomituista teoista. Kolmessa tapauksista 15-vuotias tekijä oli uhrin veli ja nämä olivat ainoat pitkäkestoiset teot ryhmässä. Yhdessä näistä veljen toteuttamista teoista uhri oli 9-vuotias, kaikissa muissa rangaistusryhmän teoissa uhrin olivat 11–12-vuotiaita. Kolmessa tapauksessa tekijä oli 17–18-vuotias, uhri 11–12-vuotias ja heidän välillään oli ainakin uhrin puolelta tapailusuhde. Jokainen näistä kolmesta teosta piti sisällään kaksi sukupuolilyhteyttä.

III. 2 v ehdollista vankeutta (+ mahd. oheisseuraamus). Viidessä tuomiossa rangaistus oli tasan kaksi vuotta vankeutta, jolloin vaaditaan jo painavia syitä tuomion tuomitsemiseen ehdollisena. Kolmesta 15-vuotiaasta tekijästä yhdelle tähän riitti pelkkä ikä, kahdelle muulle iän lisäksi teosta kulunut aika sekä toisella pyrkimykset edistää tutkintaa ja toisella vastaajan vakaa elämäntilanne, yhden asianomistajan vaatimusten puuttuminen, tekokertojen jääminen epäselväksi ja yhden asianomistajan ikä lähellä suojaikärajaa. Molemmilla täysi-ikäisillä rangaistuksen tuomitsemiseen ehdollisena vaikutti näiden heikko ja hoitoa vaativa psyykinen terveydentila.

Tekijät olivat kaikissa teoissa nuoria: kolme 15-vuotiaita, yksi 19- ja yksi 20-vuotias. Molemmissa täysi-ikäisen vastaajan teossa uhri oli 12-vuotias, tekijä ja uhri olivat tuttavlia ja teot sisälsivät vaginaalisen yhdynnän illanvieton yhteydessä uhrin ollessa päihtynyt. Kolmas 12-vuotiaan uhrin tilanne tapahtui edellisiä vastaavissa olosuhteissa, mutta teko tapahtui vasten uhrin tahtoa ja tuomittiin lisäksi törkeänä raiskauksena. Kahden muun 15-vuotiaan tekijän uhrina oli oma pikkusisko (toisessa myös tämän kaveri) ja nämä kaksi tekoa olivat ryhmän ainoat pitkään jatkuneet teot, muut tapahtuivat yksittäisillä kerroilla.

Uhrin päihtymys ja suhde tekijään erottavat kaksi täysi-ikäisen tekijän tekoa edellisen rangaistusluokan kahdesta täysi-ikäisen tekijän tekemästä teosta. Kaikissa näissä 18–20-vuotias mies oli yhden tai kaksi kertaa sukupuoliyhteydessä 11–12-vuotiaan uhrin kanssa. Edellisen rangaistusluokan tapauksissa uhri ei ollut päihtynyt ja tällä oli tekijään seurustelusuhde, tämän ryhmän tapauksissa uhri oli päihtynyt, eikä osapuolilla ollut seurustelusuhdetta.

IV. Alle 3 v vankeus. Ryhmässä on neljä tuomiota, joista kolme on kahdesta kolmeen vuotta vankeutta ja yksi on kahdeksan kuukautta vankeutta. Lievimät ehdottomat vankeudet olivat yhtä tekoa lukuun ottamatta pitkäkestoisia. Kahdessa tapauksista tekijänä oli isoisä, yhdessä veli ja yhdessä suhdetta ei kommentoitu.

V. 3–4 v vankeus. Tuomioiden nuorimmat uhrin 10–12-vuotiaita. Tekijän suhde uhuriin erilainen jokaisessa tuomiossa, mutta yhtä tekoa lukuun ottamatta kaikkiin suhteisiin liittyy uhrin tekijää kohtaan tuntema luottamus. Kaksi teosta olivat hyvin pitkäkestoisia, yhteen sisältyy paljon uhreja (vain yhteen kohdistunut teko tosin törkeä) ja yhteen sisältyy raiskaus. Yhdessä tuomiossa oikeus poikkeuksellisesti rinnasti paljaiden sukupuolielimien yhteen hankaamisen sukupuoliyhteyden kanssa yhtä vakavaksi teoksi ja määritti rangaistuksen sen mukaan, minkä takia teko on myös tähän luetteloon kirjattu.

VI. 4–6 v vankeus. Tekijä oli kaikissa teoissa uhrin isä tai isäpuoli. Tällöin teon törkeyteen vaikuttaa tekijällä uhuriin oleva luottamus- tai riippuvuussuhde sekä teon vahingollisuus uhrille. Lisäksi isän toteuttamissa rikoksissa uhri on usein teon alkaessa hyvin nuori ja teot ovat kestoltaan pitkiä. Vain yksi ryhmän teko kesti alle vuoden, noin muutaman kuukauden. Muut teosta olivat hyvin pitkäkestoisia – kaksi teosta kesti noin kaksi vuotta, yksi kuusi ja yksi kahdeksan vuotta. Verrattuna törkeimpiin, yli kuuden vuoden vankeusrangaistuksiin, erottava tekijä on, että näissä on usein vain yksi syyksiluettu rikos ja vain yhdessä tapauksessa tekijä on tuomittu myös raiskauksesta (sekin perusmuotoinen).

VII. Yli 6 v vankeus. Yli kuuden vuoden tuomiot voidaan jakaa kahteen alaluokkaan: joko teko on ollut pitkäkestoinen tai tekijä on tuomittu useasta ja/tai useaan asianomistajaan kohdistuneesta rikoksesta. Mahdollinen yhdistelmä on myös molemmat, sillä hyvin pitkäkestoinen teko arvioitiin usein useana tekona, jos se jatkui lainmuutosten yli. Kaikissa tapauksissa tekijä tuomittiin vähintään kahdesta rikoksesta, ja 4/6 tapauksessa teot arvioitiin myös törkeinä raiskauksina. Tekijä oli 3/6 eli puolissa tapauksista uhrin isä ja 1/6 isäpuoli. Lopuissa tapauksista tekijällä oli edellisten tavoin luottamuksellinen suhde uhreihinsa.

8 YHTEENVETO

8.1 Muutokset tunnusmerkistöissä

Rikoslakia on muutettu lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta useita kertoja tällä vuosituhannella. Rikosten tunnusmerkistöjä on laajennettu sekä kiristetty ja rangaistuksia on korotettu.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön osalta vuoden 2011 muutokset vaikuttivat tunnusmerkistöjen valintaan suuresti. Laki 540/2011 muutti sen esitöissä (HE 282/2010 vp, 14) kaavaillun kaltaisesti sukupuoliyhteyden sisältävien tekojen tuomitsemista. Kun ennen lain voimaantuloa puolet perusmuotoisista teoista sisälsivät sukupuoliyhteyden, nyt määrä on laskenut reiluun 20 prosenttiin. Vastaavasti muiden tekojen määrä moninkertaistui neljästä prosentista 31 prosenttiin. Syynä tähän on luultavasti ainakin osittain verkossa tapahtuneiden rikosten lisääntyminen.

Törkeinä lapsen seksuaalisina hyväksikäyttöinä tuomittujen tekojen määrä puolestaan moninkertaistui, mikä vaikutti myös törkeinä tuomittujen tekojen piirteisiin. Uudenlaisia tekoja tuli tuomittavaksi törkeinä – esimerkiksi seurustelukumppanin tai tuttavien suorittamia, lyhytkestoisia sekä aiempaa vanhempiin uhreihin kohdistuneita. Vastaavanlaisia tekoja ei lainmuutosta edeltävässä oikeuskäytännössä tuomittu juuri lainkaan törkeinä (Hinkkanen 2009).

Kuitenkaan kärjä- ja hovioikeuksissa tuomitut lapsiin kohdistuneet hyväksikäyttörikokset eivät vaikuta raaistuneen reilussa kymmenessä vuodessa, kun mitarina käytetään sukupuoliyhteyden osuutta teoissa. Verrattaessa sukupuoliyhteyden osuutta kaikissa päärikoksena olleissa perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä, nähdään, että sen osuus on pudonnut 56 prosentista 46 prosenttiin.

8.2 Muutokset rangaistuskäytännössä ja tuomittujen ikärakenteessa

Vuoden 2011 lainmuutos pidensi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä (perus-tunnusmerkistö ja törkeä yhteensä) tuomittuja vankeusrangaistuksia. Ehdollisena tuomittujen rangaistusten pituus kasvoi kolme kuukautta ja ehdottomana tuomittujen kuusi kuukautta. Myös tuomituissa vankeusvuosissa näkyi kasvua, tosin niiden määrä riippuu suoraan myös tuomittujen vankeusrangaistusten määrästä.

Törkeinä tuomittujen rikosten piirteiden muututtua ja niiden määrän kasvettua rangaistuskäytäntökin muuttui. Törkeästä tekemuodosta ehdottomana tuomittujen vankeusrangaistusten suhteellinen määrä puolittui ja ehdottomien tuomioiden rinnalle tuli useita ehdollisen vankeuden ja oheisrangaistusten yhdistelmiä, joista yleisimpänä käytetään ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun yhdistelmää. Huolimatta ehdottoman vankeusrangaistuksen suhteellisen määrän vähenemisestä osana törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä, ehdottomana tuomittujen rangaistusten absoluuttinen määrä on säilynyt tasaisena tai jopa hieman nousut törkeänä tuomittujen tekojen määrän kasvettua.

Yhtenä tekijänä ehdottomien vankeusrangaistusten suhteellisen osuuden vähenemiselle törkeissä tekemuodoissa saattaa olla nuorten rikoksentekijöiden kasvanut määrä. Luvussa 2.4.2 todettiin erityisesti 15–19-vuotiaiden tekijöiden määrän lisääntyneen Hinkkasen aineistoon verrattuna. Muutosta tuomittujen tekijöiden iässä tarkasteltiin myös Tilastokeskuksen tiedoilla, jolloin havaittiin törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen 15–20-vuotiaiden määrän osuuden kaikista tuomituista kasvaneen 13 prosentista 31 prosenttiin vuosien 2005 ja 2018 välillä. Samalla aikavälillä kaikkien alle 30-vuotiaiden törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen määrä yli kaksinkertaistui 23 prosentista 55 prosenttiin.

KIRJALLISUUS

- Cacciatore, Raisa; Porras, Kirsi & Santalahti, Tarja. 2019. Lausunto alaikäisiin kohdistuvan seksuaalisen kaltoinkohtelun, hyväksikäytön ja väkivallan vaikutuksista. Väestöliitto. Saatavilla: <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/asiantuntijalausuntoja-oikeuden/> [viitattu 24.3.2020].
- Collings, Steven J. & Bodill, Brigitte M. M. P. (2003). Methodological issues in research on child sexual abuse attributions. *South African Journal of Psychology*, 33:3, 170–175.
- Ellonen, Noora; Kääriäinen, Juha; Salmi, Venla & Sariola, Heikki. 2008. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan opilaiden kokemasta väkivallasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87, Poliisiammattikoulun raportteja 71/2008.
- Fagerlund, Monica; Peltola, Marja; Kääriäinen, Juha; Ellonen, Noora & Sariola, Heikki. 2014. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikoulun raportteja 110, Tampere.
- Finlex 6.4.2011/338. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta.
- Gyllenberg, David. 2019. Psykkiset häiriöt nuoruusiässä – miten tunnistaminen on muuttunut kymmenessä vuodessa? *Duodecim*, 135, 1321–1323.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 282/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lasten suojelemista seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi.
- Hinkkanen, Ville. 2009. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangastuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 92. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Hirvelä, Päivi. 2006. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOYpro, Helsinki.
- Kivivuori, Janne; Aaltonen, Mikko; Näsi, Matti; Suonpää, Karoliina & Danielsson, Petri. 2018. Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus, Helsinki.
- Laajasalo, Taina; Ellonen, Noora; Korkman, Julia; Pakkanen, Tom & Aaltonen, Olli-Pekka. 2020. Low recidivism rates of child sex offenders in a Finnish 7-year follow-up. *Nordic Journal of Criminology*, 21:1, 103–111. DOI: 10.1080/2578983X.2020.1730069.
- Laaksonen, Toni; Sariola, Heikki; Johansson, Ada; Jern, Patrick; Varjonen, Markus; Von Der Pahlen, Bettina; Sandnabba, N. Kenneth & Santtila, Pekka. 2011. Changes in the prevalence of child sexual abuse, its risk factors, and their associations as a function of age cohort in a Finnish Population sample. *Child Abuse & Neglect*, 35:7, 480–490. doi:10.1016/j.chiabu.2011.03.004
- Lappi-Seppälä, Tapio & Autio, Tiina-Liisa & Karjala, Anna. 2012. Selvityksiä raiskausrikoksista. Oikeusministeriön selvityksiä 13/2012, Helsinki.
- Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu. 2012. Seksuaalirikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2011. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 262, Helsinki, 97–116.

- LaVM 4/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta. (HE 216/2013 vp.)
- Majamaa, Heikki. 2003. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja tilastoharhat. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Espoo.
- Matikkala, Jussi. 2018. Seksuaalirikokset. Teoksessa Frände, Dan; Matikkala, Jussi; Tapani, Jussi; Tolvanen, Matti; Viljanen, Pekka & Wahlberg, Markus. 2018. Keskeiset rikokset. Edita, Helsinki, 115–201.
- Niemi, Hannu & Lappi-Seppälä, Tapio. 2018. Seksuaalirikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2017. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 29.
- Ojala, Timo. 2009. Selvitys lapsen seksuaalisten hyväksikäyttörikosten rangaistuskäytännöstä. Korkeimman oikeuden selvityksiä 2/2009.
- Ojala, Timo. 2012. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita, Helsinki.
- OMML 7/2018. Arviomuistio rikoslain viimeaikaisesta kehityksestä ja tulevista kehitystarpeista. Eräät seksuaali-, väkivalta-, rattijuopumus- ja talousrikokset. Oikeusministeriön julkaisu 7/2018.
- OMML 40/2018. Lapsiin kohdistuvat törkeät seksuaalirikokset. Lausunnotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu 40/2018.
- Sariola, Heikki. 1990. Lasten väkivalta- ja seksuaalirikokset. Kotona koettu väkivalta ja seksuaalirikokset aikuisten kanssa. Tutkimus suomalaisista peruskoulun 9.-luokkalaisista vuonna 1988. Lastensuojelun keskusliitto, julkaisu 85, Helsinki.
- Shannon, David. 2008. Online Sexual Grooming in Sweden – Online and Offline Sex Offences against Children as Described in Swedish Police Data. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 9:2, 160–180.
- SopS 87–88/2011. Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.
- SVT 2018. Suomen virallinen tilasto: Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6680. Laatuseloste: Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/syyttr/2018/syyttr_2018_2019-09-26_laa_001_fi.html [viitattu: 23.3.2020].
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Kouluterveyskysely 2017 ja 2019. Saatavilla: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=87869&mittarit_0=199799&mittarit_1=200283&mittarit_2=199290&vuosi_0=v2017&kouluaste_0=161293# [viitattu 13.5.2020].
- Tolvanen, Matti & Forss, Marko. 2013. Lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin. Edilex 35.
- Utriainen, Terttu. 2012. Seksuaalirikosten muutokset vuonna 2011. Teoksessa Hyttinen, Tatu (toim.). Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952-26/8-2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, 271–283.